

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Jus Canonicvm R.P. Pavli Laymanni, Soc: Jesu Theologi, Et
Olim In Alma Et Episcopali Academia Dilingana SS.
Canonum Ordinarii Professoris**

Juris Canonici A. R.P. Paulo Laymanno Societatis Jesu Theologo SS.
Canonum In Alma, Catholica, Et Episcopali Universitate Dilingana
Professore Qvondam Ordinario, Prælectionibus Academicis Illustrati

Laymann, Paul

Dilingæ, 1673

Titvlvs I. De Ivdicis.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-62587](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-62587)

LIBRI SECVNDI
 DECRE TALIVM
 GREGORII IX.
 PAPAE.
 TITVLVS I.
 DE IVDICIIS.

Um in superiore libro dictum sit de ecclesiasticis Prælatiſ, ac Iudicibus, eorūque officio & potestate, item de quibusdam r̄ preparatorijs iudiciorum, tum ſimilitudinem eorum habentibus; ſequitur, vt de iſis iudicijs agatur. Videri poteſt Beroius ſuper Rubricā huius Tituli.

Nomen Iudicij varijs accipitur modis apud Gloſſam reg. 12. in 6. ſed duæ potiffimū acceptiones huc ſpectant: prima pro iudicis ſententiā definiētiſ inter partes, quod iuſtum eſt; altera pro toto proceſſu ſeu diſcuſſione cauſæ, quæ à iudice ſecundū iuris præſcriptum ſit, ad id, quod iuſtum eſt, eliciendum ac decernendum.

Inter has acceptiones, tamenſ prior magis propria & primæua ſit, conſtat enim iudicium à iure dicendo ſeu pronuntiando dictum eſſe, tamen poſterior magis vſitata eſt, eò quòd frequens ſit, vt à fine (quæ in propoſito eſt iudicis ſententiā) reliquis proceſſus appellatiōem conſequatur. De varijs

diuſionibus iudiciorum legi poteſt liber 3. Theol. Moral. tr. 6. c. 1.

CAPITVLVM I.

De Quoduultdeo.

PARAPHRASIS.

Quoduultdeus Centurienſis Epiſcopus ad instantiam aduerſarij introductus eſt in Concilium Africanum, & interrogatus, num contenderet velit cum aduerſario, ſponſondit, ſed alterà die reſuſauit, & diſceſſit, quærebatur, quid eo agendum eſſet, reſponſum fuit & decretum, vt nullus ei communicet, donec præmiſſa ſatiſſactiōne abſolutus fuerit, at verò Epiſcopatum ei adimi non poſſe, antequam cauſa finita ſit.

SVMMARIVM.

1. Concilium prouinciale contra Epiſcopum prouincialem procedere poteſt, exceptis
 a
 cauſis

causis criminalibus grauioribus, quæ priuationem vel depositionem merentur, hæ enim Papa referuantur.

2. *Promittens in iudicio se litigaturum cum Aduersario, ita obligatur, ut nec exceptionem fori declinatoriam opponere, nec iudicem recusare possit, nisi noua causa recusandi superveniat, vel probabiliter causa ignorabatur.*
3. *Propter contumaciam in non comparendo potest iudex ecclesiasticus citatum excommunicare.*

NOTANDVM I. Concilium prouinciale contra Episcopum prouinciale iudicialiter procedere potest, id verò restrictum est à Trid. sess. 24. c. 5. de reform. quòd causæ criminales grauiores, quæ priuationem vel depositionem merentur, Pontificis Summi cognitioni referuentur, minores autem causæ criminales in Concilio prouinciali cognoscantur & terminentur, vel à deputatis per Concilium: ex quo inferitur, quòd hodierno iure Episcopus in causa criminali, quæ priuationem meretur, citatus à iudice quocunque, præter Papam, comparere ac respondere non teneatur, nisi exhibità ipsi commissione speciali, sicut docet Flaminius de reservatione beneficiorum lib. 1. q. 10. n. 40. Barbosa de potestate Episcopi, allegat. 121. Vide, quæ dixi lib. 1. tr. 4. c. 7. n. 7.

NOTANDVM II. Qui in iudicio, siue iudice sedente pro tribunali, promittit se cum aduersario litigaturum, is obligatur, ut postea exceptionem fori declinatoriã opponere, vel iudicem recusare non possit, sicut docent hîc Abb. n. 5. Alexander de Næuo n. 12. vbi id limitant, nisi noua causa iudicem recusandi superveniat, quæ antè non erat, vel probabiliter ignorabatur. Ratio traditæ doctrinæ est, quia vt Alexander super Rubrica huius Tituli n. 5. Abb. in c. at si clerici n. 6. h. t. & alij obseruant, vt confessio vel aliud quidpiam censeatur factum in iudicio, satis est, quòd iudex in loco iudicij iuris dicendi causa se deat, licet lis contestata non sit argum. l. 4. ff. de interrogatorijs actionibus.
Corollarium. Consultum est, vt iudex

ad locum iudicij citatum reum præsentem aduersario interroget, num iuridicè contendere velit, an verò fateatur v. g. debitum; si enim fateatur, habebitur pro confesso in iudicio, vt lite opus non sit, sin autem spondeat se litem ingressurum, tum obligabitur, vt dixi, & videri potest Abb. in Tract. de processu Iudic. vbi de libellis.

NOTANDVM III. Propter contumaciam in non comparendo potest iudex ecclesiasticus citatum excommunicare. Vide quæ dicentur in c. veritatis 8. de dolo.

CAPITVLVM II.

Decernimus.

PARAPHRASIS.

Laici ecclesiastica negotia tractare non debent, ipsique Episcopi, Archiepiscopi, Abbates & alij Prælati de negotijs ecclesiasticis, maximè si spiritualia sint, secundùm laicorum iudicium non disponant, neque propter eorundem prohibitionem seu oppositionem iustitiam ecclesiasticam exercere intermittant.

SVMMARIVM.

1. *Causæ ecclesiasticæ sunt, quæ ad ecclesiam, vel personas ecclesiasticas spectant; suntq; aliæ temporales, aliæ civiles, aliæ criminales, & aliæ propriè spirituales.*
2. *Causæ & negotia Ecclesiarum, seu ecclesiasticarum personarum mere temporalia, modo nullam eminentiam aut gubernationem super ipsos clericos conferant, committi possunt laicis.*
3. *Causas iudiciarias civiles, quæ inter, vel contra clericos aut ecclesias à laicis mouentur, non potest cognoscere laicus, vt iudex ordinarius, aut quasi ordinarius, potest tamen ex commissione seu delegatione Prælati ecclesiastici.*
Vniuersas causarum civilium inter clericos seu ecclesias decidendarum laico delegari non potest.

4. Can-

4. *Causa criminales clericorum laicis iudicibus committi non possunt; ex plenitudine tamen potestatis papalis talis potestas eis delegari potest.*
5. *Causa etiam spirituales neque ex delegatione Prælatorum Ecclesiasticorum, sed solum ex plenitudine potestatis Papæ in laicos iudices cadunt.*
6. *Potest laicus esse iudicis ecclesiastici Consiliarius, & assessor, eiq; tanquam nudo ministro committi facultas eligendi Prælatum, electum confirmandi, & professionem Monachi acceptandi.*
7. *Potest laicus in causis ecclesiasticis esse Notarius.*

1 **N**egotia & causæ ecclesiasticæ dicuntur, quæcunque ad Ecclesias vel personas ecclesiasticas spectant, & earum aliæ sunt merè temporales, aliæ ciuiles, aliæ criminales, & aliæ propriè spirituales. De quibus singulis aliquid dicendum, num laico committi possint.

2 **D**ico primò. Causæ vel negotia Ecclesiarum seu ecclesiasticarum personarum, quæ merè temporalia sunt, & nullà super ipsos clericos eminentiam aut gubernationem conferunt, laicis committi possunt. Ita Decius hic n. 110. Syluester v. laicus q. 1. Tuscus concl. 4. n. 115. quamobrem Episcopus, aut vacante sede Capitulum, laicum constituere potest Oeconomum, tradendo illi curam, & administrationem prouentuum temporalium: potest item laicus præfici ecclesiæ fabricæ, vt obuentiones annuas recipiat & expendat, cum obligatione reddendi rationes Prælato ecclesiastico. Ceterum si collator prouentuum v. g. capitularium non vt merus executor seu minister constitui solet, sed cum aliquâ præminentia & potestate super ipsos clericos, tum laico id officium committi non potest, teste Abbate hic num. 12. Doctore Marth. de iurisdictione part. 4. casu 158. num. 6.

3 **D**ico secundò. Causas iudicarias ciuiles, quæ inter clericos, aut contra clericos, vel Ecclesias à laicis mouentur, non potest laicus cognoscere tanquam iudex ordinarius

aut quasi ordinarius, potest tamen ex commisione seu delegatione Prælati ecclesiastici, ita Glossa hic, verb. non præsumant. Abbas n. 5. Felinus n. 1. Ratio est, nam iudex ordinarius præminentiam habet super eos, de quibus iudicat, seu quos condemnat, ergo officium Iudicis ordinarij in causis inter clericos, aut contra clericos, vel ecclesias non cadit in laicum: quippe cum laici subesse potius, & non dominari, aut præesse super clericum debeant. c. duo sunt, distinct. 96. & dixi lib. 4. tract. 9. c. 6. At verò iudex delegatus quasi nil vt proprium habet, cum iure & auctoritate delegantis vtatur. l. 1. ff. de officio eius, &c. Veruntamen vniuersitas causarum ciuiliu inter clericos seu Ecclesias decidendarum laico delegari non potest, vt hic docet Felinus n. 1. & fatetur esse communem sententiam Decius n. 5. quamuis ipse contradicat. Probat ex eo, quia iurisdictione demandata ad vniuersitatem causarum ordinariæ æquiparatur, seu quasi ordinaria est, vt dixi sæpius tit. de officio delegati.

Corollarium. Laicus non potest esse substitutus seu subrogatus Vicarij generalis Episcopi, etiam ad vnam causam ciuilem decidendam inter clericos, vel contra clericum. ita sumitur ex doctrinâ Baldi in l. parabolam 18. C. de Episcopis & Clericis, vbi ait: quòd substitutus seu subrogatus eiusdem iuris & conditionis esse debeat, cuius ille est, cui subrogatur, cum itaque laicus non possit esse Vicarius c. in nona, 22. causa 16. q. vlt. consequens est, quòd neque in eo officio seu iurisdictione, quippe Ecclesiastico, substitui possit: & quòd dicitur de laico, idem sentiendum de clerico coniugato, quandoquidem in talibus clerici coniugati laicis æquiparantur, sicuti dixi lib. 5. tr. 5.

Dico tertio. Causæ criminales clericorum laicis iudicibus committi non possunt, ita Abbas n. 13. Alexander n. 23. Ratio est, quia sacri canones non permittunt personas ecclesiasticas à laicis iudicari, cum id in opprobrium & contemptum ordinis clericalis cedat, vt docui lib. 4. tract. 9. c. 4. Sed potestne per plenitudinem potestatis papalis laico committi potestas ista? Resp. ex comuni

muni apud Clarum in qq. præct. q. 1. n. 6. posse causas criminales clericorum laico v. g. principi à Papà delegari, vt de iure & auctoritate Sedis Apostolicæ cognoscat ac iudicet iuxta Gl. ver. præter, dist. 96. non autem posse laicis principibus iurisdictionem ordinariam, seu vt proprio iure ipsis competentem conferri, quia id repugnat cleri institutioni, secundum quam ordo hierarchiæ ecclesiasticæ postulat, vt ecclesiarum Prælati, sed Ordinarij ecclesiasticarum personarum iudices clerici sint, non laici, vt dixi citato tract. 9. cap. 8.

6 DICO 4. Causæ spirituales non possunt laico committi, tales sunt v. g. causæ beneficiarum, de iure decimarum, iure patronatus. Debet autem hæc assertio intelligi, sicut præcedentes, quod tales causæ nec ex delegatione Prælatorum Ecclesiasticorum in laicos cadant, exceptâ plenitudine potestatis papalis, vt dixi lib. 1. tr. 5. p. 1. c. 3. n. 2.

6 Veruntamen laicus potest esse iudicis Ecclesiastici v. g. Episcopi consiliarius & assessor, vt hic docet Innocent. & Sanchez lib. 7. de matrimonio disp. 46. n. 14. Monet autem Abbas hic n. 13. post Glossam finalem in l. 1. ff. de officio assessorum, quod officium assessoris absque iurisdictione sit iuxta Authent. vt defuncti, §. illud, vbi Glossa ait, quod nec reū torquere possit assessor, sed debeat ipse iudex adesse in cognitione causæ, cum assessor per se eam audire nequeat: denique sententia irrita erit, si ab assessore feratur, nisi nudum ministerium legendi exhibeat, quomodo Prælati in dignitatis apice constituti solent mandare, v. g. Cancellario suo laico, vt sententiam priuationis contra clericum ex scripto legat, sic etiam Prælati tanquam executoribus suis mandare potest laicis, vt clericum capiant, torqueant, &c.

Simili ratione dici potest, quod laico tanquam nudo ministro, si aliud nil obstat, committi possit facultas eligendi Prælatum, aut electum confirmandi, sicut & Monachi professionem acceptandi, vt ex Ioanne Lignano Decius hic tradit n. 16. sed ipsum ius eligendi, confirmandi, monachum recipiendi non potest committi laico, exceptâ plenitudine

potestatis papalis, vt ex communi hic tradit Alexander n. 18.

Eadem denique ratione docet Decius hic num. 18. ex communi, quod laicus possit esse Notarius etiam in causis ecclesiasticis, nam Notarius nudum ministerium præstat, quod laicis non est prohibitum.

His ita traditis, ex capitulo hoc duo eliciuntur. Primò laici ad tractandas causas seu negotia ecclesiastica se immiscere nõ debent, idque vniuersim verum est, quod suo iure & auctoritate ecclesiastica tractare non debeant. Alterum Prælati ecclesiastici in tractandis & definiendis negotijs ecclesiasticis liberè procedere debent, non permittentes sibi modum à laicis præscribi, aut se ab eisdem impediri; nam tribunal seu iurisdictionis ecclesiastica diuersa est, & quidem sublimior, ac nullo modo seculari subordinata.

CAPITVLVM III.

Quanto.

PARAPHRASIS.

Causa iuris patronatus connexa est causis spiritualibus, & ideo ad ecclesiasticum tantum Iudicem spectat.

SVMMARIVM.

Ius patronatus secundum se spirituale est, cuius causa per se pertinet proprie ad tribunal ecclesiasticum, per accidens & accessorie solum ad seculare.

EX hoc textu infert Abbas n. 4. Felin. n. 1. quod ius patronatus secundum se & intrinsecè non sit aliquid spirituale, sed extrinsecè, quia ordinatur ad spirituale beneficij collationem tanquam præambulum: quam obrem dicitur annexum spirituali antecederet, c. de iure 16. de iure patronat. Confirmatur ex eo, quia laici spiritualia possidere non possunt, sed ius patronatus cadit in laicum, & transmittitur ad hæredes.

Contrarium verò, quod ius patronatus secundum se spirituale sit, docet Alexander in Ruq

In rubrica huius tituli, n. 26. & alij, quos fecutus sum lib. 4. tr. 10. c. vlt. n. 60. ea ratione, quod nihil obstat, aliquid in se spirituale ordinari ad aliud spirituale dignius. Ad confirmationem dicitur, laicos spiritualia iura possidere posse ex gratia & concessione Ecclesiæ, uti dixi in qq. de elect. q. 21.

Ex capitulo isto est vnicum notandum, quod causa iuris patronatus ecclesiastica sit, ideoque ad tribunal ecclesiasticum proprie pertinet. Ratio dari potest, quia causa iuris patronatus ex materia seu obiecto spiritualis est, ut dixi: sed quia de hoc dubitari poterat, ideo maluit hic Papa dicere, quod magis certum, & iuribus expressum est, videl. causam iuris patronatus esse connexam spiritualibus, & propterea ad tribunal Ecclesiæ pertinere, ideo quod de connexis seu accessorijs idem debeat esse iudicium, seu dispositio secundum Gl. hic ver. connexa. Potest & alia dari ratio, quia sicut de feudo cognoscere ac iudicare ad feudi dominum spectat, à quo provenit tanquam gratia & beneficium, & quidem tali lege, ut in certis casibus reuocabile sit, seu ad dominum reuerti debeat, ita similiter ius patronatus gratia est ab Ecclesiâ concessa, & quidem ita, ut in certis casibus videl. propter negligentiam patroni Ecclesiastici defectum suppleat, ergo eadem ratione de iure patronatus iudicare ad Ecclesiam spectat. Breuiter itaq; dico, quod ius patronatus non sit ita ab Ecclesia laicis concessum seu alienatum, quod minus adhuc eius dispositioni subiaceat.

Porro licet iudex secularis de iure patronatus iudicare non possit per se, potest tamen accessorie, sicut ius patronatus licet secundum se vendi nequeat, transit tamen accessorie cum vendito dominio, cui adhæret, e. ex literis, de iure patronatus. consequenter si iudex secularis pro valore venditionis sententiam proferat, condemnabit possessorem ad tradendum dominium v. g. castrum cum omnibus annexis iuribus & patronat. Deinde si Imperator v. g. ob crimen perduellionis poenam confiscationis decernat unâ cum bonis, etiam annexum ius patronatus transi-

bit, uti Gl. docet in c. 31. causa, 16. q. 7. De cius hic n. 6. contra Felinum n. 3.

Simili ratione docent hic Anton. & Abb. n. 11. quod de iure sepulchri iudicare ad ecclesiasticum iudicem spectet, quia secundum se spirituale est, vel saltem ordinatum ad spirituale, videl. sacrum locum: ad eundem autem iudicem pertinet iudicare de principali & connexu. Et habet id locum non tantum, si actio realis moueatur, an videl. vel cuius ius sacræ sepulturæ in aliquo loco Ecclesiæ aut cœmiterij competat, sed etiam si agatur actio personalis, ut si Titius Caio promiserit permissurum se, ut ipse & hæredes eius in sepulchro maiorum suorum sepeliantur, atq; de valore huius promissionis dubitetur, ad ecclesiasticum tribunal ea causa pertinet: sin autem solum controversia sit de facto, num Titius Caio promissionem fecerit, necne, tum nihil obstat, quod minus secularis cognoscat iudex, uti hic notauit Alex. n. 16. & videri possunt, quæ docet Farinacius in praxi tit. 1. q. 8. n. 25. & quæ dixi lib. 4. Th. mor. tr. 9. c. 2. n. 9.

CAPITVLVM IV.

At si clerici.

PARAPHRASIS.

Si clericus coram seculari iudice conuictus sit, vel confessus, non debet exinde ab Episcopo condemnari, quia sicuti sententia lata à iudice incompetente non valet, ita nec confessio coram ipso facta: sin verò coram Episcopo clericus crimen confessus sit, ac de eo conuictus, quod secundum canones suspensionem vel depositionem meretur, tunc talis poena inferenda est ipsi: non tamen prohibetur Episcopus cum clericis, qui adulteria, vel minora crimina commiserunt, post peractam poenitentiam dispensare. Porro si clericum ob crimen deposuit, non debet idcirco illum iudici seculari tradere, tum quia sententiam depositionis ferendo functus est officio,

officio, tum quia æquitas non patitur, ut aliquis duplici pœnâ conteratur, dummodo, ut Gl. ait, vna sufficiens sit.

SUMMARIUM.

1. Sententia lata à iudice non competente, voti & confessio coram eo facta est irrita, neque hac confitenti præiudicat ad condemnationem, licet alios effectus non iudiciales producere possit.
2. Acta coram iudice incompetente non valent, nec fidem faciunt coram iudice competente.
3. Acta autem coram competente iudice fidem facere debent in altero iudicio inter easdem personas, & in ordine ad eundem finem & effectum.
4. Quod si posterius iudicium ad diuersum finem instituitur, prioris iudicij acta fidem non faciunt.
5. Clericis criminosis Episcopi & alij Prælati ecclesiastici pœnas canonicas inferre debent pro qualitate criminis, considerata canonum dispositione, & temporis presentis consuetudine.
Circa adulteria & alia crimina minora post peractam pœnitentiam potest Episcopus cum Clericis dispensare.
6. Pœna à lege canonica, vel consuetudine Ecclesie pro clerico criminoso dictata ab Episcopo, vel similem iurisdictionem habente, remitti non debet.
7. In criminibus licet semper dispensare Episcopo, nisi prohibeatur.
8. Et post latam etiam à se sententiam dispensatiuè restituere potest post vitæ emendationem.
9. Episcopi vel simili potestate pradi in heresim lapsos, si pœnitentes sint, & heresim abiurarint, in externo foro ab excommunicatione papali absolueri possunt: & hac absolutione obienta quilibet sacerdos à peccato heresis absolueri poterit.
10. Crimen heresis immediatè delatum ad forum pœnitentiarium Episcopi aut Vicarij, si notorium sit, ab eo Episcopus ab-

soluere non poterit; secus est, si occultum sit, nec derogatum est huic potestati & privilegio per Bullas & responsa pontificia posteriorum.

11. Probabile est, Episcopus in Germania cum clericis in heresim lapsis, eâ abiurata, post pœnitentiam peractam dispensare posse, ut in ordine ministrare, ad ordines altiores & beneficia promoueri queant.
12. Dispensare etiam possunt Episcopi cum clerico, si plura crimina concurrant.
13. Clericus criminosis per priuationem vel depositionem sufficienter punitus, actualiter degradandus, & Curia seculari tradendus non est; esset autem, si enorme crimen commississet, aut in commissio crimine contumax persisteret.

NOTANDUM I. Sicut sententia irrita est, quæ fertur à iudice non competente, ita & confessio aut conuictio coram ipso facta. Similiter sicut non nocet sententia lata à iudice competente, sed non seruato iuris ordine, ut quia iudicia non adferant sufficientia ad capturam vel torturam, ita neque confessio quantumuis ratificata, aliâq; probatoria acta præiudicare debent. Quæ de re Farinaci lib. II. & Legistæ in l. penult. ff. de quæst. Sed aduerte hic ex doctrina Decij n. 7. & 12. licet cōfessio facta coram iudice incompetente irrita sit, & confitenti nō præiudicet in ordine ad condemnationem, quia, ut hîc dicitur, ex tali cōfessione condemnari nequit, interim tamen alios effectus non iudiciales producere potest, videl. quòd ex tali confessione existimatio clerici coram laico iudice crimen confitentis quandoque grauius læditur, ut ad amouendum scandalum purgatio canonica indicanda sit secundum Gl. hîc. ver. condemnandi. Præterea si quis coram iudice incompetente, videlicet clerico coram seculari iudice, sponte non per metum v. g. tormentorum adactus crimen confiteatur, habebit vim confessionis extraiudicialis, ut ob eam causam à iudice suo capi, iudicialiter examinari & torqueri possit, secundum Glossam communiter receptam

ptam in l. capite, 25. ff. ad legem Iuliam, de adulter. & docet Decius hic n. 27. Imola a. 6. contra Antonium hic.

2 QVÆRUNT hic primò: Vtrum acta & sententia lata in iudicio vno v. g. seculari, valore habent seu fidem faciunt in altero iudicio, videl. Ecclesiastico. Resp. & Dico I. Acta coram iudice incompetente non valent, seu fidem non faciunt coram iudice competente. Hæc est communis apud Clarum in pract. q. 36. n. 40. vbi colligit, si iudex secularis Clericum captum mittat ad Ecclesiasticum, acta cum clerico coram seculari iudice fidem non facere, quia non erat competens.

3 Dico II. Acta coram iudice competente fidem facere debent in altero iudicio inter easdem personas, & in ordine ad eundem finem & effectum, ita Abb. hic. n. 10. Decius n. 14. Mascardus volum. 1. concl. 33. sumitur ex c. 2. de exceptionibus in 6. vbi iuncta rubricâ traditur, quod exceptio rei iudicatæ per iudicem Ecclesiasticum admitti debeat in foro seculari, imò & vice versa, sicuti dicit Ioannes Andreas, & docet Ancharanus, qui regulam dat, quod sententia lata à iudice vno competente seruari debet à quocunque alio iudice; idem autem iudicium esse debet de sententia & de actis secundum Innocent. in c. causam, in fine de testibus. aded, inquit ille, vt acta v. g. producta testimonia in vno iudicio valere, & fidem facere debeant coram altero iudice, tamen si sententia lata non fuerit. Et videri potest Abb. in c. vlt. de arbitris. Mascardus l. c. n. 8. vbi docent, quod etiam acta coram arbitris ad instructionem causæ pertinentia in iudicio sequente fidem faciant, idque constat ex l. vlt. vbi tamen additur, si testis adhuc viuat, petere posse reum, vt iterum adducatur & audiatur. Illustranda est hæc doctrina exemplis: vnum sumitur ex c. multi, 18. causa 2. q. 1. vbi S. Augustinus ait, consuetudinem Ecclesiæ esse, vt qui sponte crimen confessus est, vel in iudicio Ecclesiastico aut seculari conuictus à communionem remoueatur, intellige donec penitentiam egerit, idque explicat Innoc. in c. 1. n. 2. de officio ordinarij. Imola n. 14.

vbi aiunt cum Gl. quod iudex Ecclesiasticus & secularis se mutuo adiuuare debent, ita vt si Ecclesia aliquem excommunicauit, iudex secularis requisitus ab Ecclesiastico cogere illum debeat ad obseruationem, & obedientiam, & vice versa, si secularis iudex aliquem ob crimen proscripsit, Ecclesiasticus tanquam criminofum habeat, eumque per censuram compellet ad obediendum iudici seculari, argum. cit. c. multi.

Est tamen discrimen secundum Innocentium & Imolam l. c. quod iudex Ecclesiasticus possit, & plerumque debeat petere & examinare processum iudicis secularis, priusquam suum auxilium impertiat, rogatus, quod ideo addo, quia à seculari cogi non potest; at verò iudex secularis, si mera executio ipsi imperetur (vt v. g. tanquam excommunicatum à subditis vitari faciat) processum petere non potest, sed simpliciter obedire debet, nisi constet processum esse iniustum, vt etiam Abbas docet in c. 1. n. 12.

Alterum Exemplum. Laicus clericum vulnerauit, qui ex vulnere mortuus est, hæredes defuncti contra percussorem egerunt in iudicio seculari ad recompensationem damni, sed percussor excepit, quod non ex ictu, sed ex negligentia chirurgi mortuus esset, adeoque se non nisi de vulnere obligari, l. qui occidit 30. ff. ad l. Aquil. in fine; ibi de vulnerato actio est, non de occiso. Quod si ponamus hoc casu pro percussore contra chirurgum testes deposuisse, vel sententiam à iudice latam fuisse, postea verò agatur coram Ecclesiastico iudice de conferenda absolutione ab incurfa excommunicatione canonis, & iudex absoluere nolit, nisi prius satisfacta parte, percussor autem satisfecerit, vel mox satisfacere paratus sit de vulnere, non verò occasione, tum iudex Ecclesiasticus admittere hoc debet propter auctoritatem & fidem iudicij secularis.

Dico III. Si alterum iudicium ad diuersum finem instituat, adeoque modus agendi varietur, tum prioris iudicij acta fidem non faciunt. Ita Abbas hic n. 12. Decius n. 15. Alex. n. 33. qui offert exemplum, si coram

ram iudice seculari cōtra criminofum actum fit ad pœnam legalem, poſtea verò ſuper eodem crimine coram Eccleſiaſtico agatur ad pœnam eccleſiaſticam, acta coram priore iudice non faciunt fidem, quia variatur modus agendi; idemq; locum in criminalibus habet, quæ ſunt mixti fori, quod in caſibus, quibus conſeſſum eſt iudici Eccleſiaſtico cauſam cognoscere de nouo, licet coram ſeculari iam cognita ſit, aut vice verſa, non teneatur iudex poſterior actis coram priori iudice fidem habere, vti Abb. & Dec. docet l. c. Ratio eſt, quia in criminalibus mixti fori y. g. ſacrilegio, tum ciuilibus tum Eccleſiaſtica Reſpublica læditur, quare ad vtrumque proprio iure pertinet iudicare, ita vt quiſque proprium proceſſum inſtituere poſſit. Interim tamen non prohibetur iudex v. g. Eccleſiaſticus ſaltem in fauorem rei, ſeu ſi partes contentæ ſint, petito proceſſu iudicis ſecularis, ſi omni erroris ſuſpicionem careat, illi ſe conformare, vti docui lib. 4. Th. mor. tr. 9. c. 2. n. 7.

NOTANDVM II. Epifcopi & ſimiles Prælati Eccleſiaſtici pœnas canonicas ſuſpenſionis vel deſiſitionis clericis criminofis inferre debent pro criminis qualitate, conſideratâ iuris canonici diſpoſitione, & temporis præſentis conſuetudine, ſicuti hic explicat Abb. n. 33.

Circa adulteria verò & alia crimina minora poteſt Epifcopus poſt peractam pœnitentiam cum clericis diſpenſare, ait Papa in hoc c. ſ. de adulterijs.

Aduertendum primò; Adulterium eſt ſe vnum ex maioribus, quæ ſecundùm canones priuationem beneficiorum, imò deſiſitionem ab ordine clericali in perpetuum mereantur, vt dixi lib. 1. tr. 5. p. 3. c. 5. Ob alia verò minora crimina quædam, quæ tantùm abſolutè grauia aut ſcandalofa ſunt, ſuſpenſio inferenda eſt ſeu ad certum tempus, ſeu donec ſe clericus emendarit.

Aduertendum II. Si lex canonica vel etiam conſuetudo Eccleſiæ dicat, clericum ob crimen eſſe puniendum, videl. ob adulterium, inceſtum, vel raptum violentum, beneficio priuandum, talis pœna inferenda eſt

ita vt mero Epifcopi arbitrato, vel ſimilem iuriſdictionem habentis remitti non debeat, vti S. Thomas docet 2. 2. q. 67. a. 4. Beroſius hic n. 64. Menoch. lib. 1. q. 96. n. 10. & ſumitur ex l. ſeruo, C. de vi. Vbi dicitur, quòd pœnæ proſecutio non iudicis voluntati mandatur, ſed legis auctoritati reſeruat. Veruntamen ex iuſta cauſa conſeſſum eſt iudici, etiam non ſupremo, ſed ſubordinato, rigorem legis temperare, pœnamque minuere teſte Gl. in cit. l. 1. ver. facti, Baldo in l. 3. C. ex quibus, Farinaçio in praxi, crim. lib. 1. tit. 3. q. 17. n. 7.

Aduertendum III. Id, quod dixi, intelligendum eſt de pœnis non ipſo iure inſiſtis, ſeu ipſo facto incurſis, has enim inferior tollere, aut in ijs diſpenſare non poteſt, iuxta Gl. receptam in c. cupientes, 16. 9. Ceterùm, ver. ſuſpenſor, quia inferior tollere non poteſt legem aut ſententiã Superioris, niſi ipſi commiſſum ſit. Eſt itaque intelligendum de pœnis legalibus ſeu canonicis, quæ ſunt ſententiæ ferendæ, ſeu cùm iudici à lege mandatur, vt ob tale crimen pœnam inferat v. g. deſiſitionis, quod ex rationabili cauſa conſideratis circumſtantijs eam poſſit minuere.

Aduertendum IV. Non loqui nos de abſolutione à cenſuris v. g. excommunicatione, ſuſpenſione, ſed de diſpenſationibus ſupra irregularitate ex delicto contracta, item deſiſitione in perpetuum, vel ad certum tempus, iuxta ea quæ dixi lib. 1. tr. 5. p. 3. c. 4. n. 3. Nam à cenſuris Papalibus latæ ſententiæ Epifcopi in vtroque foro abſolueri poſſunt, eo ipſo quòd non reſeruantur, arg. c. nuper, 29. & C. cùm illorum, 32. de ſententiâ excommunicationis: ſed in pœnis canonicis, quæ ſunt latæ ſententiæ papalis Epifcopi diſpenſare non poſſunt, niſi ipſis concedatur, in c. cùm literis, n. 3. & c. 2. n. 5. de ſolution. contra Inſoc. ibid.

Nunc QVÆRITVR I. Cur Papa nominarit adulterium & crimina minora. Reſpond. Quia adulterium eſt vnum ex criminibus maioribus, quæ deſiſitionem poſtulant, ob alia autem minora non pœna deſiſtionis

sitionis, sed suspensionis tantum infligitur, nisi post frequentem monitionem contumacia seu incorrigibilitas accesserit, iuxta Trident. sess. 25. c. 14. de reformat. Voluit itaque significare Papa, Episcopum ex causa rationabili super pœnis canonicis non latis, sed ferendis dispensare posse, ita tamen, ut quod grauius delictum fuerit, eod grauior dispensandi causa requiratur, ut bene monet Abb. hic, de adult. n. 9.

7 **QVÆRITVR II.** Si in iure decretum reperiatur, quod ob periurium, incestum aut sacrilegium (huiusmodi crimina vel æqualia vel maiora adulterio censentur) ab Ordinario beneficijs priuetur reus, nullâ factâ mentione dispensationis, num Episcopus ob causam iustam dispensare possit. Duæ sunt sententię relatæ hic in Gl. Vna, quam sequitur Abbas & Alexander §. de adult. Si dispensatio concessa non sit, prohibitam censeri: Altera, quam magis communem testatur Gloss. eamque tenet in c. cum illorum, 30. ver. interdicto, de sententia excommunicat. & Innoc. c. dilectus, n. 2. ubi ait, in criminibus licet semper dispensare Episcopo, nisi prohibeatur. Et hanc sententiam arbitror veram, nam et si Episcopus ordinariè inferre debeat pœnas, sicut canon & consuetudo Ecclesiæ præscribit, interdum tamen ex causa dispensare eum posse, nisi canon prohibeat. Confirmatur ex eo, quia facultas dispensandi in criminibus cum gratia Principis in tertiæ personæ præiudicium non cedens benignè explicari debet & late, ut Abb. hic monet n. 11. quare dicendum, adulterium hic exempli tantum causâ positum esse.

8 His adde, non tantum dispensare eum posse cum adultero vel incestuoso, ut beneficijs non priuetur, aut non deponatur, sed etiam post latam à se sententiam dispensationem, sicuti docet Abb. hic, n. 14. Alex. n. 14. Felin. n. 2. Vbi aiunt, quod, tametsi clericus ob furtum vel adulterium depositus infamiam incurrerit, restitutus tamen per consequentiam famæ restituatur, ut officio clericali fungi, & beneficium Ecclesiasti-

cum consequi possit, idque sumitur apertè ex Concil. Trident. l. c.

QVÆRITVR III. De Clerico in hæresin lapsò, an Episcopus eum prima vice (non enim loquimur de relapsis) recipere possit, & post pœnitentiam peractam dispensare, ut in suo ordine ministret, ac beneficium Ecclesiasticum consequatur. Resp. I. Episcopi vel simili potestate præditi, in hæresin lapsos tam laicos quàm clericos, si pœnitentes sint, & hæresin abiurârunt, in externo foro ab excommunicatione papali absolueri possunt. Ita Ioann. Andr. & Dominicus in c. ut officium, de hæreticis in 6. Farin. de hæresi q. 192. §. 4. n. 4. Bonacin. disp. 2. q. 5. punct. 2. n. 11. Ratio reddi debet, quia expedit etiam ipsi Ecclesiæ, ut tales misericorditer recipiantur. Et verò quod attinet ad Episcopos Germaniæ & aliarum regionum, in quibus hæreticæ prauitatis inquisitores nulli sunt, certior est hæc assertio, nam talis in foro externo ab hæresi absoluendi potestas concessa est inquisitoribus, cit. c. ut officium. Episcopi autem in dictis regionibus, quibus inquisitores alij non sunt, ipsi specialiter sunt inquisitores ac delegati Sedis Apostolicæ super hæresi, iuxta ea quæ docet Barb. alleg. 105.

Aduerte autem, quod dixi, inquisitores & Episcopos in foro externo absolueri posse, hæc enim absolutio & reconciliatio facilius conceditur, eod quod efficaciora tunc remedia ad cauendam hæresin adhiberi non possint: & verò absolutio ista etiam proderit pro foro conscientiæ, quandoquidem absolutâ censurâ excommunicationis ab Episcopo vel delegato eius absolutus mitti potest ad Sacerdotem quemlibet, ut à peccato hæresis absoluaatur, sicut docet Farin. l. c. Sanchez lib. 2. moral. c. 2. n. 6.

Sed quid si crimen hæresis non deferatur ad forum externum seu iudiciales, sed statim ad forum pœnitentiarium Episcopi aut Vicarij, potèstne hic absolueri? Negant omnes, si hæresis notoria sit, sin verò occulta, possunt Episcopi absolueri per Trident. sess. 24. c. 4. de reformat. Sed valdè controuersum est, vtrum huic priuilegio quoad hæresin derogatum

b

gatum

gatum sit per Bullas & responsa Pontificum posteriorum, ut videre est apud Rodriguez tom. 1. a. 4. Sanchez cit. c. n. 27. Verum quod attinet ad Episcopos harum regionum, duas habeo causas, ob quas hæreticos etiam extra forum iudiciale absolueri possint. Prima est ac præcipua, extendens se ad hæreticos etiam notorios, frequentia casuum, quia quotidie tales veniunt ac recipi debent, ut ab hæresi non iudicialiter, sed pro conscientie foro absoluantur, quacum frequentia adiunctum est impedimentum adeundi Papam ob loci distantiam & alias causas, ut non tantum æquum, sed necessarium sit, talem absolueri potestatem Episcopis relinqui, cum alioquin conuersio hæreticorum, & Ecclesie augmentum impediretur. Altera, quia ut supra dixi, Episcopi in Germania funguntur officio inquisitorum, sed hos posse hæreticos saltem occultos pro foro conscientie absolueri docet Toletus lib. 4 c. 4. n. 7. & fatetur esse probabile Sanchi. n. 3.

¹¹ Dico II. Probabile est, quod Episcopi in Germania, ubi cum hæresi infamia iuris iuncta non est, cum clericis in hæresin lapsis, si ea abiurata Ecclesie restituti sint, post peractam pœnitentiam dispensare possint, ut in ordine ministrare, ad ordines altiores & beneficia promoueri queant. Ita indicat hic Gl. §. de adult. & docui lib. 1. tr. 5. p. 5. c. 4. n. 2. contra Farin. §. 5. Sanchez lib. 2. c. 25. & alios, existimantes hæresin per se iunctam esse irregularitati solo Papa dispensabili.

¹² **QVÆRITVR IV.** An Episcopus dispensare etiam possit cum clerico, si plura crimina concurrant, ut si adulterium & incestum commiserit, vel si clericus religionem professus à fide etiam apostatarit: etenim apostata à religione, qui exuto habitu in excommunicationem incidit, à Prælato suo ordinario, si nil aliud obtet, absolui ac restitui potest, cum casus Papæ reseruatæ non sit, tradit Tuschus litera A. concl. 425. Farin. cit. q. 192. §. 4. n. 19. Responsio est affirmatiua cum Felino n. 7. ex doctrina Bartoli in l. 2. ff. de verborum oblig. Angelus instit. de actionib. §. omnium, ubi aiunt, quod habens facultatem legitimandi

spurius & incestuosus, possit legitimare natum ex adulterio & incestu simul, quia appellatione simplicium in materia fauorabili, qualis est gratia & priuilegium, veniunt etiam mixta. Hac tamen moderatione adhibita, ut tanto grauior requiratur causa ad dispensandum cum tali criminoso, quanto grauior est deformitas plurium simul iunctorum criminum.

NOTANDVM III. Si crimen per priuationem vel depositionem sufficienter puniunt sit, tum Clericus actualiter degradari, & curiæ seculari tradi non debet, verum si tam enorme commiserit, aut in commissio graui crimine contumax persistat, tunc depositum ac realiter degradatum iudici seculari Ecclesia relinquere potest puniendum, vt dicam infra c. 10.

CAPITVLVM V.

Cæterum.

PARAPHRASIS.

Si Ecclesia aliqua v.g. Monasterium quibusdam prædia concessit in feudum, & inter vasallos controuersia oriatur circa feudum, tum ordinarius Iudex v.g. Episcopus se immiscere non potest, sed quæstio illa feudalis coram domino feudi, qui in casu nostro est Abbas, agitari debet, dummodò actor ibi iustitiam consequi possit, alioquin Ordinarius loci adiri poterit.

SVMMARIVM.

1. Dominus feudi ordinariam habet iurisdictionem, si inter vasallos orta sit controuersia feudum ab ipso acceptum concernens.
2. Vt autem domino feudi iurisdictione competat, duo requiruntur, scilicet ut controuersia sit super feudo, & uterque in gantium agnoscat se vasallum, alias ad ordinarium iudicem recurri debet.

Si vasallus cum domino feudi contendat,

1111

tum de controuersia hac feudali pares Curia cognoscent.

3. Si iustitia apud dominum feudi impetrari non possit, ad ordinarium iudicem ipsius rei conuenti accedi potest.
4. Idem subinde est dominus feudi & iudex ordinarius, qui si supremus sit, & iustitiam non administrat, deuolutio fit ad ecclesiasticum iudicem; si autem sit iudex inferior, defectum is supplebit, & iustitiam administrabit, vel ad eam administrandam domini feudi compellet.
5. Sede Episcopali vacante contra Capitulum actio coram domino feudi institui potest in causa feudali.
6. Controuersia super iure emphyteutico non deferitur ad dominum emphyteuseos, nisi simul habeat iurisdictionem super istis bonis.

NOTANDVM I. Dominus feudi ordinariam habet, quippe à lege concessam, iurisdictionem, si inter uasallos eius quæstio orta sit, quæ feudum ab ipso acceptum concernat. Ita habetur lib. 2. Feudorum constitut. Imperialem, §. Præterea, de prohibita feudi alienatione per Frideric.

2 Duo autem requiruntur, ut domino feudi iurisdictione competat. Primum, ut controuersia sit super feudo seu iure feudali, ita ut ex legibus feudorum lis decidenda sit. Secundum, ut uterque litigantium agnoscat se uasallum, ut bene hic Decius n. 11. Si autem non uasallus cum uasallo contendat, tum ad ordinarium iudicem (si iste diuersus sit à domino feudi) recurri debet, ut colligitur ex lib. 2. feudorum, tit. 27. de pacetenenda, §. Si duo. Si denique uasallus cum domino contēdat de feudo, seu in causa feudali, tum pares Curia cognoscere debēt, cit. constitutioni imperiali, & docet Gl. hic, ver. quam diu, Abb. n. 11. Rosenthal de feudo c. 12. concl. 2.

3 **NOTANDVM II.** Si iustitia apud dominum feudi impetrari non possit, seu propter rebellionem uasalli, seu propter negligentiam, aut malitiam domini, tum ad ordinarium iu-

dicem ipsius rei conuenti accedi potest. Ita Gl. & tradunt DD. in Constit. cit. §. Præterea, Abb. hic n. 5. Dec. n. 3. Vbi generalē regulam tradunt, si inferiori per specialem legem aut præscriptionem competat iurisdictione, excluso ordinario, tum propter inferioris defectum, si vel nolit, vel non possit exequi iustitiam, deuolui iurisdictionem ad ordinarium, ut dixi c. irrefragabili, 3. §. Excessus, de offic. Ordinarij.

Interdum verò idem dominus feudi est etiam ordinarius iudex, qui si supremus sit, eo negligente iustitiam administrare, ad ecclesiasticum iudicem fit deuolutio, c. ex trāmissio, 6. de foro competente, & Felin. c. cum uenissent, n. 5. Sin autem subalio superiore constitutus, tum is defectum supplebit, iustitiamque administrabit, ut Abb. monet, n. 2. vel compellet dominum feudi ad iustitiam exercendam secundum Gl. l. c. & uideri potest Rosenthal cit. concl. 2. n. 9. & seq.

Exemplum. Si contra Monasterium vel Abbatem eius, actionem quis instituere uelit, ordinariē eum conuenire debet coram iudice Ecclesiastico, uidel. Episcopo, si Prælati exemptus non est. nam actor forum rei sequi debet l. ult. C. ubi in rem actio. Excipitur tamen, si Monasterium bona feudalia habeat, & eorum ratione controuersia sit, v. g. inter Monasterium & subditos eius temporales, qui se indebitis collectis grauari, aut iuribus emphyteuticis, quæ super feudaliibus bonis habent, spoliari conuerunt, aut si controuersia sit Monasterio cum Nobili, Barone &c. super finibus feudalium bonorum, aut adhærente iure collectandi, piscandi, venandi &c. his casibus controuersia deferri debet ad dominum feudi, qui est Imperator seu Camera imperialis, si Monasterium Cæsareum seu Cæsari subiectum sit immediatē in temporalibus: sin autem feudum immediatē sublit alteri Principi, siue exempto ab Imperio v. g. Austriaco, siue non exempto v. g. Duci Bauarico, tum controuersia ad eius tribunal deferri debet. Quod si verò in eo iustitia non administratur, tunc si Princeps Imperatori subie-

b 2 Etus

Etus sit, ad Cæsareum tribunal res denique deferetur. Sin autem Princeps ille exemptus sit ab Imperatore, tum causa deuoluetur ad Ordinarium monasterij, qui est Episcopus, Generalis Ordinis, vel deniq; Papa.

5 QVÆRITVR I. Vtrùm Sede Episcopali vacante contra Capitulum Cathedralē actio coram domino feudi institui possit in causa feudali. Respond. Affirmatiuè apud Gaill lib. 1. obseru. 30. quia ad Capitulum Sede vacante deuoluitur omnis Episcopalis iurisdictione tum spiritualis tum temporalis, ergo sicut Episcopus in causa feudali coram domino feudi cōueniri debet, ut dixi lib. 4. Th. mor. tr. 9. c. 5. Ita etiam Capitulum Sede vacante. Bene tamen admonet Gaill n. 15. Non esse satis tutum litigare cum Capitulo, vacante Sede, nisi Ecclesiæ legitimus defensor seu administrator cum auctoritate deputatus sit, ut dicam infra in c. deputati.

6 QVÆRITVR II. Vtrùm controuersia super iure emphyteutico ad dominum emphyteusis v. g. Abbatem Monasterij deferri debeat, sicut controuersia feudalis ad dominum feudi. Resp. Negatiuè, cum id iure expressum non sit, constitutio autem Capituli imperialis cum sit exorbitans à iure communi & ordinario, extendi non debet ad casum non expressum. Excipe, nisi dominus emphyteuseos habeat super iisdem bonis iurisdictionem, adeoque idem sit dominus emphyteuseos, & iudex ordinarius loci, saltem immediatus; multa enim v. g. Monasteria Germaniæ iurisdictionem concessam sibi in feudum exercent in territorio suo, quare si ipsi coloni emphyteutici controuersiam inter se habeant, ad Abbatem, aut ab ipso constitutum iudicem deferri debet, saltem in instantia prima: sin autem colonus cum Abbate controuersiam habeat super iure emphyteutico, quod simul etiam feudale est, aut si controuersia sit cum Monasterio super ipsa iurisdictione, tum ad dominum feudi, qui est v. g. Comes, Dux &c. recurri solet, ut sentit hic Innocent. n. 4.

* * *

CAPITVLVM VI.

Dilecti.

PARAPHRASIS.

Iudex Ecclesiasticus non debet subtiliter nomen intentatæ actionis requirere, sed simpliciter ac purè ipsum factum, & rei veritatem secundum canones inuestigare.

SUMMARIUM.

1. *Nomen actionis in libello non necessariò exprimitur.*
2. *Definitio libelli declaratur, & qualis is esse debeat.*
3. *Factum, videl. contractus vel delictum, est causa remota actionis personalis, ius autem & correspondens obligatio est causa proxima.*
4. *Interdum ex vno facto aut contractu plures obligationes, & actiones oriuntur, & tum species eius significanda, que intentatur, ne libellus ineptus fiat, & reijciatur, si actoris intentio non appareat.*
5. *Si ex pluribus actionibus non appareat in libello, quam actor intendet, attendenda est narratio facti, vel ius argumenti, quod adducitur, deinde conclusio libelli.*
6. *Si tum ex ipsa libelli constitutione, tum ex postea deductis in iudicium dubitetur, quanam actio sit intentata, eam eligere iudex debet, que actori utilissima est.*
7. *Potest adiectio in libello clausula huius salutaris: super his omnibus pero mihi iustitiam administrari omni meliori modo.*
8. *Alia que praterea in libello exprimi debent, comprehenduntur sequenti districto:*
Quis, qui, coram quo, quo iure petatur, & à quo.
Rectè compositus quisque libellus erit,
9. *Forma actionis personalis.*
10. *Forma actionis realis.*
11. *Libellum ineptè compositum iudex reijcere*

cere potest, si autem recipiat, nec Aduersarius contradicat, & lis contestata sit, procedi debet, si ex actis appareat, quid & qua causa petatur.

1 **N**OTANDVM Vnicum. Si factum & ius actoris seu causa petendi in oblato libello appareat, postulandum non est, vt nomen actionis exprimat; esset enim hæc nimia subtilitas, à quâ iura canonica ahorrent.

2 Pro intellectu aduerte primò, quòd libellus est breuis, clara & ordinata scriptura iudici & parti demonstrans intentionem actoris. vide Hostiensem, Abbatem in Rubricâ eius tituli, Legistas in l. ampliorè 39. Dicitur *scriptura*, quia in scriptis offerri debet c. 1. de libelli oblatione. *Breuis*, quia refecatis superfluis necessaria aut vtilia continere debet, quæ faciant ad intentionem actoris, & quibus probatis contra aduersarium obtinere possit, c. examinata 15. *Clara*, si enim obscurus libellus offeratur, ita vt propter æquiuocationem aut alternatiuam determinatè non appareat, quid petatur, reijci potest l. Prætor, 7. ff. quod autem, vbi tamen Glossa & DD. monent, libellum alternatiuum admitti propter probabile dubium seu incertitudinem rei v. g. peto mihi rem meam à possessore iniquo restitui, si extet, aut æstimationem eius, si non extet. Peto contractum, testamentum, sententiam declarari nullam, vel si quo modo valeant, rescindi, aut me aduersus eam restitui: item dico sententiam nullam esse, aut si mero iure valet, contra eam appello. Videri potest Setastianus Vantius de nullitatibus Tit. quot & quibus modis nullitas n. 7. *Ordinata*, quia bono ordine libellum esse constructum oportet, vt tria contineat, primò facti narrationem, secundò elicitam inde causam seu ius petendi, tertio ipsam petitionem, quæ veluti conclusio libelli est. Videri potest Bartolus l. si priusquam, n. 13. ff. de noui operis nunciatione. Angelus §. 9. n. 7. de Actionib. *Iudici & parti & c.* propter vtrumque enim libellus offertur; propter illum, vt sciatur, quid petatur, seu ad quid, & ex quâ causâ officium im-

partiri debeat, quandoquidem Iudex iuxta actoris petitionem (in causis ciuilibus, de quibus loquimur, non criminalibus) iudicij formam ordinare, & secundum iudicij formam sententiam proferre debet, c. licet, 31. iuncta Glossa de simoniâ, quare dicitur in l. 3. C. de edendo, quòd edita actio speciem futuræ litis demonstrat, propter aduersarium verò seu reum, vt cognita actione, quæ conuenitur, deliberare possit, num contendere, aut lite cedere malit l. 1. ff. de edendo.

Aduerte 2. Ex Hostiensi, Bartolo, Angelo l. c. Abbate in Tract. de ordine iudicario c. diuisio actionum, quòd factum, videlicet contractus vel delictum sit causa remota actionis personalis, ius autem & correspondens obligatio sit causa proxima; nam ex contractu vel delicto oritur quædam obligatio, ex obligatione autem actio seu petitio iudicialis descendit, & sic contractus seu delictum est veluti auia, inquit Abbas, obligatio filia, & actio neptis. hæc itaque tria in libello personalis actionis comprehenduntur, videlicet dedi Titio mutuos 100. quamobrem obligationem contraxit tantum restituendi, peto itaque vt condemnetur, & compellatur ad restitutionem. Porro sicut apud logicos vna in syllogismo propositio interdum subicitur, quia continetur virtualiter, ita etiam quandoque post narratam speciem facti, omisso argumento seu medio, statim proponitur petitio seu conclusio, v. g. Titio dedi mutuo 100. ideò peto eum condemnari ac compelli ad restitutionem, sicuti notauit Bartol. cit. n. 13. Host. n. 3. Decius hinc n. 9.

Veruntamen interdum accidere solet, vt ex vno facto aut contractu plures obligationes actionesque descendant, dum speciem eius significare oportet, ne libellus ineptus fiat, ac reijciendus, si actoris intentio non appareat. Exempli causâ, si à Caio per iniuriam vulneratus sis, & contra eum agere velis, præter facti narrationem explicare debes, num criminaliter agas actione iniuriarum ad publicam pœnam iudicis arbitratu infligendam, an verò ciuilitè seu proprio interesse, & tunc titulum explicare oportet, vtrum agere velis ciuili actione in-

iuriarum ad pœnam tibi applicandam, quanti iniuriam æstimas, videlicet 100. aureis, relicta tamen iudici moderandi facultate; an verò agere velis ex lege Aquilia ad damni illati æstimationem propter chyrurgi mercedem, & quia ad laborandum inutilis factus es, vti explicavi lib. 3. tr. 3. part. 2. c. 6.

Aliud exemplum. Si equus furtim tibi subtractus sit, vel agere potes ad pœnam inferendam contra furem, vel ad rei persecutionem, quamuis hæc actiones se mutuò non tollant, sed vna instituta, etiam altera institui possit l. ancillæ 12. C. de furtis. Porrò si quis rei persecutoriam actionem instituat, vel agere potest rei vindicatione, vel condictione furtiua, vel condictione incerti, vel ad exhibendum. Refert autem & interest inter has actiones, nam rei vindicatio contra quemlibet rei furtiuae possessorem competit soli domino, quare si hac actione utaris, dominum rei te asserere, & demonstrare debes, vti constat ex tit. ff. & C. de rei vindicatione. Condictio furtiua tendit aduersus furem tantum aut hæredem eius, vt restituat rem, si extet, si verò absorpta est aut perdit, vt soluat æstimationem eius, l. iure 8. ff. eod. competit autem hæc actio tantum domino, cui res sua subtracta, & hæredi eius §. furti instit. de oblig. ex delicto l. siue manifestus 20. §. tamdiu ff. de condict. furtiua; si autem is, cui res subtracta, dominus non sit, tamen ius in re habeat, videlicet creditor, ei conceditur actio contra furem vel hæredem eius, quæ dicitur condictio incerti, l. condictio 12. §. meracius ff. eod. Sunt autem hæc conditiones inter personales actiones numerandæ, quamuis etiam in rem tendant, ideòque velut mixtæ censeantur, §. sic itaque de Actionib. denique actio ad exhibendum personalis in rem scripta cuiuslibet competit, cuius propter rem familiarem interest, vt rem mobilem exhibeat, qui exhibendi copiam habet, l. 1. & seq. ff. ad exhibendum.

5 Aduerte 3. Ex Angelo cit. n. 3. Abbate hic n. 15. si ex eodem facto plures obligationes, actionesue emergant, & non satis in libello appareat, quanam earum intentetur, tum potissimum attendi debet primò, quid-

nam in specie facti narratum, vel pro argumento adductum fuerit: cuius rei ratio est, quia libellus ita formari debet, vt nihil in eo superfluum afferatur: vt si in libello narretur, quòd Ecclesia prædium infra dimidium iusti pretij vendendo læsa sit, non censetur petere restitutionem in integrum officio iudicis faciendam, sed intentare actionem ex l. 2. de rescindendâ venditione, vt venditio rescindatur, vel quod iusto pretio deest, suppleatur, quandoquidem ad in integrum restitutionem impetrandam non opus est læsionem esse vltra dimidium iusti, sed sufficit, si læsio sit notabilis. Alterum & magis præcipuum est conclusio libelli; etenim conclusio explicat ac determinat totam actionem actorisque intentionem, vti egregie docet Innoc. in c. super 20. n. 3. de rescriptis. Gaill lib. 1. obseru. 6. num. 15. vbi ait, in libello non tam attendendum esse, quid, quale, & quantum narretur, sed quid ex narratis concludatur & petatur. Quamobrem vt ad propositum redeam, si in suprâ dicti libelli conclusionem iudicis officium impleretur ad in integrum restitutionem, adiectio illa supra dimidium iusti ex abundante censebitur facta, non autem plura alia in libello poni solent, quæ absolute necessaria nõ sunt, quòd actor non intendat se obligare ad probanda omnia narrata, sed ea tantum, quæ obtinendæ causæ necessaria sunt secundum Bartolum in l. Diuus.

Aduerte 4. Quòd si tum ex ipsa libelli 6 constructione, tum ex postea deductis in iudicium dubitetur, quanam actio intentata sit, eam eligere iudex debet, quæ actori utilissima est, argumèto l. si quis, 65. ff. de iudic. ad quod etiam conferet, si libello clausula, quam salutarem vocant, adijciatur, super his omnibus peto mihi iustitiam administrari omni meliori modo: nam per hanc clausulam petitio actoris dilatatur, vt omnis actio & omne remedium, quod in narratis virtualiter continetur, seu inde resultare potest, in iudicium deductum censeatur, sicut notauit Angelus l. c. n. 7. Gaill lib. 1. obseru. 6. n. 11. vbi ait, quòd per talem clausulam iudicis officium impleretur, ita vt plus etiam quàm in libello

libello petitum fuit, in litis progressu obtineri possit, v. g. vt possessorium iudicium intentans possit simul etiam in petitorio obtinere. Sed & hoc omittendum non est, quod in eodem libello plures actiones cumulari possint, si se mutuò compatiantur, v. g. actio possessorijs & actio petitorij, item si quis verberatus aut vulneratus est, simul & actione iniuriarum, & legis Aquilię agere potest eodem libello, argumento leg. qui seruum 34. ff. de oblig. & notat Gaill lib. 1. obseru. 67. n. 9. qui monet, tot iudicis sententias, quamuis vñd tempore seu contextu requiri, quot actiones sunt, ceterum si actiones contrarię cumulentur, libellus substantialiter vitiosus erit, nisi vt supra dixi, actiones alternatiuę proponantur.

8 Aduertendum 5. ex Hostiensi de libelli oblatione §. 3. quòd præter dicta etiam alia in libello exprimi debent, quę omnia hoc versu comprehenduntur:

*Quis, qui, coram quo, quo iure petatur,
& à quo
Rectè compositus quisq; libellus habet.*

9 *Forma actionis personalis.* Coram vobis domine Iudex comparens Titius actor, vel Procurator Titij exponit, quòd proximo vere sex vini plaustra singula 100. talaris emerit à Caio clerico Augustanę diœcesis, eidemque pretium soluerit, ex quo secundum omnia iura dictus Caius traditionem vini sine morâ facere tenebatur, qui verò 7. iam mensibus vinum tradere nõ sine damno emptoris prætermisit, ideo petit idem actor iustitiam sibi administrari, Caiumque condemnari ad vini venditi traditionem vnâ cum restitutione damnorum & expensarum ad 50. taleros excurrentium, quibus ille culpabili suâ morâ causam præbuit.

10 *Forma actionis realis.* Coram vobis domine Iudex comparens Titius parochus, vel Titius procurator Parochi Ginzburgensis Augustanę Diœcesis breuiter exponit, quamuis ager inter duo prata M & N. situs parochiæ suę redditibus incorporatus, & protali ab antecessoribus Parochis possessus sit, nihilominus Bonifacius clericus Augu-

stanę diœcesis dictum agrum occupat, & hucusque detinere, ac fructus inde colligere præsumpsit, idèd petit actor iudicialiter decerni, dictum agrum ad ius parochiæ suę pertinere, & Bonifacium ad restitutionem eius sibi Parocho faciendam vnâ cum tractibus perceptis & percipiendis, nec non compensatione damnorum & expensarum omnium condemnari, & efficaciter compelli.

In qua formula talis actionis animaduerte- re licet, quòd causa seu radix actionis, quod est dominium, seu ius in re, fundamenti loco ponitur, postea verò subiungitur aduersarij factum, quo huic dominio seu iuri reali cõtrauenit iniustè occupando vel detinendo, exinde enim actio realis oritur ad recuperationem, nisi malitaliquis, ne ad dominijs probationem astrictus sit, solam in libello possessionem suam, & aduersarij turbationem aut spoliū allegare ac petere, vt per interdictum possessorium sibi subueniatur.

Obijcies. Bartolus, Abbas & alij communiter aiunt, quòd libellus continere debeat syllogismum iuridicum, cuius maior propositio est causa seu argumentum agendi ex iure desumptum, minor autem facti speciem continet, in quo tale jus obligatiõque reperiatur, ex quibus sequitur cõclusio, quę est petitio actoris, vt hanc rem bene explicat Matthæus Wesenbecius in paratitlis lib. 2. ff. tit. 13. n. 7. atqui in propositis libellorum paradigmatis talis syllogismus non cernitur, ergo non rectè tradita videntur. Resp. Syllogismum in omni libello contineri virtualiter & implicite, sed non semper formaliter & explicitè, sicuti Logici dicunt.

NOTANDVM tamen est, quòd oratores seu causidici syllogismos in formam non exactè redigere soleant, sed ita proponere, vt & facti species, & ius seu argumentum inde desumptum appareat aptè ad concludendum.

Ex his itaque intelligitur intentio huius capituli, quòd iudex ecclesiasticus attendere debeat ad narrationem facti, & causam seu ius actoris, exinde faciliè colliget, quid petatur, & quã institutã actione, tametsi eius nomen nõ exprimatur. Quòd si actor libellum offerat ineptè compositum, v. g. obscurum impro-

impropria verba continentem, aut malè ordinatum iudex reijcere potest, imò lacerare, relicta tamen potestate auctori, vt alium offerat, si autem recipiat, nec Aduersarius contradicat, & lis contestata sit, procedi debet, si ex actis iudicis etiam supplente officio nihilominus appareat, quid & ex qua causâ petatur, vti Abbas docet hic n. 12. Decius num. 10.

CAPITVLVM VII.

Intelleximus.

PARAPHRASIS.

Licet excommunicatus in iudicio stare non possit, excipitur tamen, si ipse conueniatur vt reus, quia non oportet eum ex malitiâ commodum referre, debet autem per alium respondere.

SUMMARIVM.

1. Excommunicatus in iudicio stare non potest, nisi reus.
2. Repelli potest à reo per exceptionem, & à iudice, etiam non vitandus, modo excommunicatio notoria sit.
3. Acta tamen iudicij valent, si contra excommunicatum, licet vitandum, exceptum non sit.
4. Etiam Notarius & quicumque alius excommunicatum à iudicio repellere potest.
5. Reus excommunicatus, maximè vitandus, cogi potest ad constituendum procuratorem, si causa ardua non sit, & habere procuratorem possit, cuius debitum salarij dare.

NOTANDVM. Licet excommunicatus in iudicio agere seu alterum conuenire non possit, potest tamen conueniri vt reus.

Quod ad priorem attinet partem, vel excommunicatus agere vult in causâ excommunicationis suæ, tum si dicat eam iniuste latam esse, ad iudicium non admittitur, nisi prius absoluat, si autem proponat esse

etiam irritam, tunc ad probandam intentionem admitti potest; fermè tamen consultum est, vt prius ad cautelam absoluat, quàm audiatur, c. per tuas 40. de sententia excommunicationis: vel excommunicatus in aliâ causâ agere vult, & repelli potest, etsi toleratus sit, sin autem non toleratus seu vitandus, à iudice ex officio repelli debet: verùm si nec à iudice, nec ab aduersario repellatur, acta iudicij valent. Et debent hæc intelligi de omni actione criminali & ciuili, in foro Ecclesiastico & seculari, siue excommunicatus per se, siue per Procuratorem agat, l. iuxta regulam 67. quod alicui non licet suo nomine, nec alieno licebit.

Quod excommunicatus quicumque à reo repelli possit per exceptionem, dummodò, si excommunicatio notoria nō sit, eam intra dies octo demonstrat, habetur in c. 1. de except. in 6. & videri potest Suar. de censur. d. 16. f. 3.

Quod verò etiam à iudice repelli possit excommunicatus etiam non vitandus, si excommunicatio publica seu notoria sit, constat ex eo, quia iure antiquo talis repelli debebat cit. c. in fine: iure autè nouo post Constantiensis extrauagantem, hoc discrimen est inter excommunicatum vitandum & non vitandum, quod ille repelli debeat, iste autem possit, cum nihil de rigore iuris antiqui ob fauorem excommunicati remissum fuerit. Vide in c. prudentiam 21. §. 6. de offic. delegati. Denique quod acta iudicij valeant, si contra excommunicatum quamuis vitandum, exceptum non sit, constat ex c. 1. & docui lib. 1. tr. 5.

His adde, quod non tantum iudex & aduersarius, sed etiam notarius & quicumque alius excommunicatum à iudicio repellere queat secundum Gl. receptam in cit. c. 1. ver. opponit, & tradit Dec. n. 19. generalem dans regulam: si iudex ex officio propter bonum publicum supplere debeat, etiam tertium, cuius propriè non interest, admittendum esse.

Quod ad posteriorem partem attinet, videl. reum conueniri posse, ratio in textu est, ne ex iniquitate commodum reportet, quare annotauit hic Abb. n. 3. Dicus. in reg. 61.

in 6.

in 6. sicut dispositio seu lex edita in alicuius fauorem cedere non debet in eiusdem dispendium iuxta reg. cit. 61. quod ob gratiam alicuius conceditur, non est in eius dispendium retorquendum, ita & vice versa si quid statutum sit in pœnam vel odium alicuius, non debet id per se ac directè cedere in eius commodum aut honorem; consequenter verò reo permessa est omnis facultas se defendendi seu omnia agendi, quæ necessaria sunt, ne in iudicio succumbat, quare contra actorem excipere potest, si & ipse excommunicatus sit, teste Decio n. 18. Item iudicem suspectum recusare, ab eius sententiâ appellare, appellationemque prosequi, sicuti hic Glossa monet, & constat ex c. cum inter, 6. vbi tamen adiungitur, quod reus excommunicatus actorem in alia causa reconuenire non possit, cum ea non ad defensionis necessitatem, sed ad nouæ causæ voluntariam prosecutionem spectet: etenim in hac materiâ exactè distinguendum est inter necessarium & voluntarium, nam etiam ipse actor excommunicatus toleratur, si in iudicio causam agere cœpit, nec repulsus sit, postea à reo cõpelli poterit, vt eam prosequatur iuxta Authent. Qui semel, c. quomodo & quando, & tradit Abb. & Decius n. 10. Nam hoc casu non agitur de commodo actoris, sed magis de incommodo. Præterea si aliquis ad beneficium instituendus sit, vel eius electio confirmanda, tum etiam excommunicatus & vitandus, se opponere potest propter necessitatem, si vel ipse in beneficio ius habeat, vel agatur de publico bono Ecclesiæ suæ, cuius ipse membrum est, ne Prælatum indignū acquirat, sicut resoluit Glossa in c. exhibita. Sed & vice versa si reus voluntarius sit, cogatque aliquem ad agendum v.g. infamato-rem suum, vt in iudicio intra tempus à Iudice statuendum ostendat verum esse, quod obiecerat, iuxta l. diffamari 5. C. de ingenuis, cum hoc casu agatur de commodo rei, obstabit ei exceptio excommunicationis, vt docet Suar. l. c. sect. 6. n. 11. Sayrus lib. 2. cap. 8. num. 12.

Restat quæstio, cum certum sit, quod reus excommunicatus procuratorem constitue-

re possit, immò decentius hoc fit, quàm si ipsemet in iudicio compareat, num ad hoc compelli queat, vt procuratorem mittat? Gl. hic ver. conueniri, Abb. n. 8. Suarez sect. 4. n. 6. existimant, quod etiam per se stare in iudicio, ac defendere se possit. Contrarium docet Imola hic n. 2. & Decius, quia in hoc capitulo clarè dicitur, quod debet per alium in iudicio respondere, quare sequor hanc sententiam, si causa ardua non sit, & reus excommunicatus idoneum Procuratorem habere queat, eique debitum salarium dare, cogi eum posse ad constituendum Procuratorem, quod maximè procedit, si reus vitandus sit, aut in morâ petendæ absolutionis, nam hoc casu Iudex præsertim Ecclesiasticus citare reum potest hac lege, vt per se non compareat, nisi absolutionem prius impetrarit, alioquin Procuratorem mittat, dummodò, vt dixi, sine magno suo incommodo id facere possit, ne alioquin afflicto, altera addatur afflictio.

CAPITVLVM VIII.

Clerici.

PARAPHRASIS.

Cum Imperator dicat, quod leges non dignantur sacros canones imitari, sacris autem canonibus generatim statutum sit, vt clerici de omni crimine coram Iudice ecclesiastico, non seculari conueniantur, consequens est, nullam in hac re canonibus contrariam consuetudinem præualere posse.

SUMMARIVM.

1. Nulla consuetudo, quantumvis immemorialis, præualere potest aduersus ecclesiasticam immunitatem, seu exemptionem Clericorum & Religiosorum à iurisdictione seculari.
2. Iustinianus Imp. in Auth. Vt Clerici apud proprios Episcopos, collat. 6. §. Si vero, SS. Canonibus & Ecclesiasticæ liberta-

bertati contrariâ, parùm pius in Ecclesiam statuere ausus est; quæ Fridericus Imperator correxit, & ad antiquam Christianorum Principum formam reduxit.

3. Clerici in omnibus causis civilibus, & criminalibus non possunt conueniri coram iudice seculari, nec valet consuetudo contraria, si pura sit, & non nixa in priuilegio, seu concessione Sedis Apostolica.

NOTANDVM VN. Nulla consuetudo quantumuis immemorialis præualere potest aduersus ecclesiasticam immunitatem seu exemptionem clericorum & religiosorum à iurisdictione seculari. Ita Canonistæ hic communiter, & docui lib. 4. tr. 5. c. 10. Probatur ratione huius capituli: Si lex potestatis secularis canonum statuta tollere non potest, sequitur, quòd nec consuetudo secularium possit; atqui lex secularis tollere non potest statuta canonum, inter quæ hoc etiam est, vt clerici non ad seculare, sed ad proprium ecclesiasticum tribunal trahantur, sicuti constat ex Congestis à Gratiano causa 11. q. 1. ergo nec consuetudo eam clericorum exemptionem abolere potest. Maior inde probatur, quia consuetudo est altera lex, seu similem legi originem, obligationemque habens, l. de quibus 32. ff. de legib. ergo qui legem non potest ferre, nec ius consuetudinis introducere, quòd intellige suapte auctoritate, & si legislator non permittat, seu prohibeat, vt hic accidit. Minor probatur, quia secularis magistratus cum sit subordinatus Ecclesiastico, non potest eius decreta tollere, sed obseruare debet, præsertim si ea disponant circa materiam propriam, videlicet ecclesiasticam, cuiusmodi sunt sacræ & ecclesiasticæ personæ. E tenim si Ecclesiæ vasa, vestes & quæcunque sacrata sunt, à secularium potestate eximantur, cur non multò magis personæ sacræ?

2. Accedit, quòd ipsemet Imperator Iustinianus in Authentica, vt clerici apud proprios Episcopos, collat. 6 §. si verò, dicat, quòd sacros canones etiam Cæsares non dedignantur sequi leges, & tamen eà ipsa Au-

thenticâ sacris canonibus & ecclesiasticæ libertati contrariâ parùm pius in Ecclesiam statuere ausus est, quæ postea præter alios correxit, & ad antiquam Christianorum Principum formam reduxit Fridericus Imperator in constitut. Cassa, & constit. statui- mus, de Episcopis: Statuimus, vt nullus ecclesiasticam personam in criminali quæstione, vel ciuili trahere ad iudicium seculare præsumat contra constitutiones imperiales & canonicas sanctiones.

Aduerte hic, idem de civilibus & criminalibus causis dici, quòd sacris canonibus & Imperatorum decretis repugnat, si clerici coram iudice seculari conueniantur, neque id vlla consuetudine cohonestari posse ex communi docet hic Abbas; sed intellige, si mera sit consuetudo, non nixa in priuilegio seu concessione Papæ.

CAPITVLVM IX.

Causam.

PARAPHRASIS.

Conuentus monasterij Dulmensis in controuersia quadam contra monachos Albani rescriptum Apostolicum impetrarunt ad iudicem delegatum, cui hic scribit Clemens III. quòd prouidere debeat, vt fratres Dulmenses cum assensu & auctoritate Episcopi sui iudicium ingredi- antur, ne si fratres illi in iudicio succumbant, Episcopus, qui & pro Abbate monasterij se gerit, acta iudicij ob consensus sui defectum irrita esse contendat, ideoque noua his exurgat.

SVMMARIVM.

1. Episcopus, quantumuis professus non sit, potest esse Monasterij Abbas.
2. Index ex officio supplere debet defectum requisitæ solemnitatis.
3. Conuentus absque assensu & auctoritate Prælati sui agere non potest in iudicio; si tamen agat, & obtineat, Prælatum rem ratam habere, seu acta confirmare potest.

4. Cons.

4. *Conuentus tamen in causa propria, v.g. quando agitur de bonis separatim ei attributis, potest agere sine Prælati consensu, & Procuratorem constituere, nisi causa grauis sit & ardua; in tali enim causa etiam Prælatus Capituli consensum requirere debet.*

5. *Sine consensus Prælati requiratur, vt auctoritatem præstantis actui, siue requiratur, tanquam cuius interest: nihilominus sine interueniente tali consensu, consistere potest sententia, vel contractus, si cedat in commodum Ecclesie, aut Conuentus.*

1 **NOTANDVM I.** Episcopus quamuis professus non sit, potest esse monasterij Abbas, siue quia Ecclesia regularis facta est cathedralis, siue quia incorporata est alteri Ecclesie cathedrali. ita Ioannes Andreas.

2 **NOTANDVM II.** Si Iudex aduertat ex defectu requisitæ solemnitatis iudicij acta eludi vel irritari posse, ex officio supplere debet. Ita Abbas hic n. 3. Decius n. 2. Felix n. 1, vbi argum. huius capituli dicunt, quod iudex, ne laboret in vanum, procuratorem compellere potest ad exhibendum mandatum, vel si de eo dubitatur, ad cauendum de rato; nam iudex ex officio, & parte non petente supplere potest, si agatur de bono non merè priuato, sed etiam publico, aut de honore ipsius iudicis, v.g. libellum ineptum rejicere, accusatorem vel testem iure inhabilem repellere secundum Abbatem in cap. 1. n. 13. At verò in dicto casu boni publici interest, vt lites sopiantur & non resuscitentur, & ad iudicis honorem spectat, vt sententia eius & acta publica non rescindantur.

3 **NOTANDVM III.** Conuentus absque assensu & auctoritate Prælati sui agere non potest in iudicio, si tamen absque tali consensu agat, & obtineat, Prælatus rem ratam habere, seu acta confirmare potest, ita collitur ex hoc c. & tradit Abbas n. 8.

4 **Quod ad priorem partem huius notandi attinet, distinguitur, num causa communiter pertineat ad conuentum & Prælatum, an vero sit propria conuentus, quia v. g. agitur de bonis separatim attributis conuentui, sicut**

notauit in c. edoceri, 20. de rescript. Primo casu, certum est quod conuentus agere non possit absque Prælati assensu, quippe ad quæ administratio bonorum communium spectat: altero verò casu conuentus sine Prælati consensu agere & Procuratorem constituere potest, nisi causa grauis sit, sicut Ioannes Andreas hic notat n. 4. Abbas n. 5. sicut & vice versa Prælatus in rebus arduis capituli consensum requirere debet, idque propter communionem, quæ est capituli cum Prælato tanquam corporis cum capite, vt DD. docent c. quanto. 5. de his, quæ fiunt à Prælato.

Contra posteriorem partem notandi sentiunt Antonius de Butrio & Barbatia hic, quod sententia lata in fauorem capituli agentis sine consensu Prælati ratificari non possit, quia ab initio non valuerunt acta, cum defuerit agendi potestas propter omissam solemnitatem iuris. At verò Arretinus apud Decium hic distinguit inter consensum & auctoritatem Prælati, si enim capitulum seu Ecclesia inferior in iudicio agat, vel contractum ineat in causâ propriâ, quandoque requiritur auctoritas Prælati tanquam solemnitas quædam in fauorem Ecclesie, sicut in fauorem minoris alienantis aut in iudicio agentis requiritur auctoritas tutoris; & tamè absq; ea actus gestus, vel sententia lata in fauorem eius subsistere potest, quantumuis contra ipsum non subsisteret, l. non eo, 14. C. de Procuratoribus. Si verò causa communis sit Conuentui & Prælato, tunc Prælati consensus requiritur, tanquam cuius propriè interest, quare eo non interueniente, irrita erunt acta; eadèmq; similitudo locum habet in contractibus. Sed dicendum est cum Abbate, vtroque casu consistere posse sententiam vel contractum, si cedat in commodum Ecclesie aut conuentus; si enim assensus Prælati requirebatur vt auctoritatem actui præstantis, sicut tutor auctoritatem interponit gestis à minore, hoc casu subsistet sententia vel contractus iure singulari, sicut loquitur Glossa in l. si tutor 4. C. in quibus causis maiores, &c. Consistit autem ius singulare seu priuilegium ecclesiarum ac minorum in eo, quod contractus vel sententia propter defe-

Etum solemnitatis positivæ, si naturalia requisita adsint, claudicat; id est, licet ex parte Ecclesiæ vel minoris rescindi queat; tamē eo volente consistere debeat in comodum eius, sicut lib. 3. explicavi tr. 4. c. 9. assert. 3. & ponderat Redoanus l. c. allegans regulam; quod quæ in gratiam alicuius statuta sunt, non debeant in eius dispendium retorqueri: sin autem consensus Prælati requirebatur tanquā cuius interest in propria causa, tunc spectato communi iure verum est generaliter; quod aliquis ratificare possit, quidquid ab altero suo nomine gestum est intra vel extra iudicium, sicuti hic docet Felinus n. 6. & 7. & Canonistæ in regulam 6. in 6. rati.

Atque hinc responsio patet ad argumentum Antonij, licet contractus vel acta iudicij absque consensu vel mandato eius, cuius interest, irrita sint, tamen per supervenientē ratificationem, si pars altera consensum interim non reuocarit, tantumdem efficitur; ac si ab initio firma fuissent iuxta l. licet 56. ff. de iudicis. vbi Bartolus & alij docent; quod ratificatio retrotrahitur, & confirmat iudicium agitatum cum procuratore falso; idēque quod attinet ad contractus; colligitur ex l. communis 42. ff. de acquir. vel amitt. possessi. vbi dicitur, quod pecuniæ negotiorū gestori traditæ dominium acquiratur, cum is ratum habuerit. Neque refert, et si talis sit gestor negotij, qui pro altero stipulari seu contrahendo acquirere non possit, donec alter, cuius nomine contractum est, rem ratam habuerit, secus verò est, si sit persona, quæ pro altero stipulari seu acquirere possit, vt religiosus seu conuentus monasterio; si enim promissionem v. g. acceptet, statim obligabitur promittens, vt resilire non possit, sed Prælati exquirenda sit voluntas, num promissionem ratam habere velit, necne.

CAPITULUM XI.

Cum non ab homine.

PARAPHRASIS.

Si clericus in quocunq; ordine constitutus in furto, homicidio, vel periurio aut alio

simili crimine fuerit deprehensus & conuictus, ab ecclesiastico Iudice deponendus est; quod si depositus incorrigibilis fuerit, excommunicari debet, postea crescente contumacia anathematizari, denique si in profundum malorum veniens contempserit, cum Ecclesia vltra nō habeat, quod faciat; idē ne alijs causa perditionis sit, per secularem comprimi debet potestate, ita vt exilium ei deputetur, vel alia legitima pœna inferatur. Quinam clerici priuilegio fori Ecclesiastici gaudeant, leges in Trid. sess. 23. c. 6. de reform. & dixi lib. 1. tr. 5. part. 2. art. 5. n. 3. d. 3.

SUMMARIUM.

1. Clericus ob crimen depositus, vel absolute prohibitus exercere Ordinis sui actus, nihilominus gaudet priuilegio fori.
2. Ob simplex homicidium, vel furium traditus non debet potestati seculari, nisi in sui delictum ita iteret, vt incorrigibilis appareat.
3. Clericus actualiter degradatus, & iudicij seculari traditus, fit de eius foro, consequenter cum punire potest.
4. Si crimen clericum enorme seu enormissimum sit, statim potest traditus seculari, licet non accesserit incorrigibilitas.
5. Si non sit enorme crimen, seruandus est processus contra facinorosum clericum hoc cap. prescriptus, scil. vt deponatur, & ad agenda pœnitentiam in monasterium includatur, quod tamen hodie in usu non est, sed eius loco condemnari solet ad triremes, atq; operi seruili ad tempus addici, vel in carcerem detrudi.
6. Si detrusus in monasterium, aut carcerem, vel relegatio in exilium apud reum nihil proficiant, excommunicandus, & ultimo anathematizandus erit. Non autē tamen tradendus est seculari potestati, quā incorrigibilis appareat, aut si innocentibus, vel bono publico periculum imminet, nisi facinorosus clericus tollatur.
7. Imo posita etiā incorrigibilitate, aut maioris mali periculo, nō necessario clericus

crimis.

criminosus potestati seculari tradendus; cum possit ab Ecclesiastico Prelato in carcerem perpetuum includi.

8. *Quæ hîc dicuntur de clericis criminosis, locum habent etiam in Religiosis, si criminosi sint.*

1. **NOTANDVM I.** Clericus ob crimen à clericali ordine depositus, seu absolute prohibitus, ne ordinis sui actus exerceat, nihilominus manet sub iurisdictione Ecclesiæ, seu privilegio fori gaudet, uti docui iam tract. 5. p. 2. c. 5. a. 6.

2. **NOTANDVM II.** Ob simplex homicidium vel furtum, tamen si secundum leges aut statutum loci laicus morte puniretur, tamen clericus tradi non debet potestati seculari, nisi inflatis pœnis, quas Ecclesia infligere potest, delictum iteret, ita ut incorrigibilis appareat, seu potestatem Ecclesiasticam contemnere, tunc, quia Ecclesia non habet amplius modum coercendi hominem, Curia seculari eum tradere debet.

3. **NOTANDVM III.** Si clericus ob crimen actualiter degradatus, & iudici seculari traditus sit, efficitur de foro eius; consequenter eum punire potest secundum leges civiles, sicut colligitur ex c. de pœnis in 6. Tametsi verò Ecclesia pro homine deprecari soleat, ut citra mortis periculum iudex sententiam moderari velit, c. nouimus, 27. de verb. signif. ipse tamen iure suo utitur.

QVÆRITVR I. Vtrum modus procedendi contra clericos facinorosos, qui hoc capitulo præscribitur, obseruandus sit. Re-

4. **Respondeo & Dico I.** Si crimen clerici valde enorme seu enormissimum sit, statim iudici seculari tradi potest, tamen si incorrigibilitas non accesserit. De hac assertione licet spectato iure non immerito dubitetur, tamen vsu receptum esse dixi in cit. c. 6. & docent DD. apud Farinacium lib. 1. tit. 1. n. 21. Quare obseruat hîc Abb. n. 6. & Glossator Decij ver. pœnarum, duas esse causas, cur Ecclesia censenda sit non habere ultra quod faciat, ideòque clericum iudici seculari relinquere debeat: Primò si crimen atrocissimum sit v. g. homicidium non simplex, sed valde

qualificatum v. g. parricidium, ita ut pœna Ecclesiasticæ, quæ emendationem rei spectant, sufficere non videantur, sed publicâ vindictâ opus sit ad aliorum exemplum. Secundò si pœna Ecclesiasticæ non proficiant, quia reus non corrigitur, ut dictum supra.

Dico II. Si crimen clerici non sit valde enorme, sed vnum ex talibus, qualia hîc recensentur, v. g. homicidium simplex seu non ex proposito, tum obseruandus est ordo hîc præscriptus, videl. ut reus deponatur, & ad agendam pœnitentiam in Monasterium includatur c. tuæ, 6. de pœnis iun. Gl. Sed hæc pœna utpote grauis Monasterij hodie vix in vsu est, sed vel ad triremes condemnari solent clerici criminosi, ac operi seruili ad tempus addici, vel in carcerem detrudi ad pœnitentiam agendam.

NOTA. Quod dico ad agendam pœnitentiam, quia ob homicidium simplex v. g. clericus non debet statim ad perpetuos carceres damnari, uti colligitur ex hoc c. & docet Farinacius cit. q. 5. n. 80. & alij apud Albertinum de agnoscendis assertionibus hæreticis q. 25. n. 33. contra Abbatem in cit. c. tuæ, de pœnis, qui putat, si in foro ciuili ob commissum crimen mortis pœna imponenda sit, tum in Ecclesiastico foro clericum ad perpetuos carceres damnandum esse, sed huius seueritatis nullum vestigium in sacris canonibus habetur, & hoc modo parum misericorditer cum clericis ageretur, quando quidem pœna carceris perpetui morti æquiparatur, argum. c. 1. de hæreticis in 6.

Ceterum si detrusio in Monasterium aut carcerem, vel relegatio in exilium iuxta c. 1. de calumniatoribus, reò non proficiat, nec emendetur, quia ex Monasterio elabitur, perfringit carcerem, disciplinam non admittit, vel delictum iterat, quandoque excommunicari & ultimo anathemate affligi potest, quæ est maxima Ecclesiastica pœna medicinalis, quam si reus contemnat, ita ut incorrigibilis appareat, tum Ecclesia non habet amplius quod faciat ad emendationem, consequenter iudici seculari tradere debet. Dixi quandoque excommunicandum etiam antequam tradatur, nulla enim

generalis regula præscribi potest, nisi hæc, quòd reus non antè tradendus sit, nisi spectatis circumstantiis incorrigibilis videatur, aut si innocentibus vel bono publico periculum imminet, nisi facinorosus clericus tollatur.

7 Dico III. Posità etiam incorrigibilitate, aut maioris mali periculo, necesse non est clericum tradere potestati seculari, quia potest etiam ab Ecclesiastico Prælato in carcerem perpetuum includi, vt̄i habetur in c. vt̄ famæ 35. de sententia excommunicationis, qui textus videtur repugnare huic capitulo, nam hic dicitur, quòd clericus incorrigibilis comprimendus sit per potestatem secularem; ibi autem dicitur, quòd Prælati non tantum possint, sed etiam debeant in arcta custodia detinere. Quare Abb. hic n. 24. Dec. n. 11. laborant in conciliandis his capitulis. Sed Resp. vnum idemque fuisse propositum Cælestini III. & Innocentij III. capitulo, vt̄ famæ, quòd clericus propter crimen homicidij v. g. non antè sed tunc demum penitus exterminandus & abijciendus sit, si incorrigibilitas accesserit: non enim propositum fuit generalem modum abiectiois præscribere, sed vnus respondit de traditione factà magistratui seculari, quia de ea interrogatus erat, alter verbò de abiectioe in carcerem perpetuum, quia de hoc quæsitum erat, vter autem modus adhibendus sit, reliquitur discretioni Prælati, nam interdum expedit magis ad publicum exemplum, vt̄ reus v. g. parricida aut fur sacrilegus & incorrigibilis tradatur magistratui seculari, præsertim, cum molestum videri possit Episcopo, in carceribus perpetuis clericos tenere; interdum verbò magis expedit, vt̄ clericus, qui alioquin realiter degradari, & potestati laicæ tradi deberet, v. g. ob hæresin aut veneficia, ad perpetuum carcerem damnetur, idque probo ex cit. c. 1. de hæreticis in 6. ibi enim talis est seculari Curie relinquendus aut immurandus.

8 QUÆRITVR II. Quæ hoc loco de clericis dicuntur, vt̄rum similiter intellenda sint de religiosis omnibus, si eriminosi sint. Resp. Affirmatiuè cum Hostienfi & Decio hic not.

2. Nam in materia fauorabili, qualis hæc est, nomine clerici veniunt etiam Religiosi, sicut & Episcopi. Ita docet Syluester & alij ver. clericus. Accedit, quòd ratio constitutionis, quæ est tum personarum fauor, tum exemptio à foro seculari, similiter locum habeat in omnibus Ecclesiasticis personis,

CAPITVLVM XI.

Quia.

PARAPHRASIS.

Pancratium Rectorem Ecclesià suà spoliauerat Vitus, contra quem iniquum occupatorem ad Iudices delegatos Apostolicum rescriptum impetrauit spoliatus. Accidit verbò, vt̄ defuncto Vito Rogerius in eandem Ecclesià se intruderet. Hoc casu respondit Cælestinus secundum formam prioris rescripti sub eisdem iudicibus causam inter Rogerium & Pancratium terminandam esse, sicuti inter eundem Rogerium & Vitum, si viueret, terminaretur,

SVMMARIVM.

Rescriptum ordinariè non extenditur de persona in personam, nisi persona altera fictione iuris eadem censeatur.

NOTANDVM Vnicum. Licet rescriptum, quippe strictæ interpretationis, ordinariè non extendatur de persona in personam g. B. & G. 40. de offic. delegati. Excipi tamen debet, nisi persona altera iuris fictione eadem censeatur; sic rescriptum impetratum contra Caium, dum is viueret, ob debitum v. g. ex mutuo, produci potest contra hæredem eius seu successorem vniuersalem, quia eadem cum defuncto persona censeatur: Quæ de re dixi in c. significauit, 36. de rescript. Simili itaque ratione hic statuit Pontifex, vt̄ rescriptum impetratum contra violentum possessorem produci etiam possit contra eum, qui in vitiosam possessionem scienter successit, idque propter æquitatem canoniceam, partim vt̄ lites citius expediatur,

ur, c. 5. partim quia etiam secundum leges
ciuiles vitium possessionis ad successorem
transire censetur. l. vitia, 11. C. de acquirenda
possessione. Ita Gl. fermè communiter
recepta, tamen aliter hoc capitulum Inno-
centius explicet, sed de hac materia infra a-
gendum c. 15. & c. sæpe, 18. de restitutio-
ne spoliatorum.

CAPITVLVM XII.

Cum venissent.

PARAPHRASIS.

Solus Papa & non inferior Iudex cognosce-
re potest de dubijs ortis circa priuilegia
Sedis Apostolicæ.

SUMMARIVM.

1. Priuilegia Sedis Apostolica solum Papa
interpretari potest interpretatione nec
cessaria; quæ vim legis obtinent.
 2. Princeps, seu Superiorem non habens po-
test in propria causa iudex esse; melius
tamen & iuri naturali conformius a-
get, si eam vel arbitris committat, vel
iudices ordinarios constituat super cau-
sis inter ipsum & subditos exortis,
 3. Iudex inferior Principe in causa propria
iudex esse nequit, nisi factum v. g. ini-
uria ipsi illata notoria sit.
 4. Episcopus in causa ecclesie sue iudex es-
se potest, licet tunc ut iudex recusari
possit, aliàs autem ut testis in hoc casu
recusari nequit.
 5. Si iniuria vel alia causa directè pertinet
ad Episcopum, aliumue Prælatum, &
notoria non sit, non potest in ea esse iu-
dex.
 6. Potest Prælatus ad defensionem iniuriam
suorum vel Ecclesie sue extraiudiciali-
ter procedendo, censuras comminari &
inferre, modo sit possessor bonæ fidei.
- V Idetur fermo esse de priuilegijs à Sede
Apostolica concessis v. g. de priuilegijs

exemptionis, nam de talibus dubia oriri so-
lent, num legitimè collata aut impetrata,
quousque se extendant, & num reuocata.
Ait itaque Innocentius II. neminem præ-
ter Papam eius priuilegia interpretari pos-
se, quod intelligi debet de interpretatione
necessaria, quæ vim legis seu decreti gene-
ralis obtinet, cuiusmodi interpretationem
solus Princeps seu author legis aut priuile-
gij, non item inferior facere potest, nam e-
iusdem est interpretari, cuius est condere;
vti hic Innocentius docet, & explicauit lib. 1.
tr. 4. c. 18. not. 2. Sin verò partibus in iudi-
cio contententibus dubium incidat de pri-
uilegio à Papa concessio, tum iudex cogno-
scere ac interpretari nõ prohibetur, vti idem
Innoc. hic fatetur, & Dec. n. 4. Verum talis in-
terpretatio nõ præiudicat, neq; alijs obliga-
tionem affert, præterquam partibus contē-
dentibus, nisi à sententia appellare velint,
quamobrè talis iudicis interpretatio dicitur
necessaria; sin autè ipse Princeps, videl. Papa
legem aut priuilegium à se concessum inter-
pretetur, tum eius interpretatione absolutè
standum est, tamen fortè à mente primitus
legem condentis, aut priuilegium conceden-
tis discrepet, eò quod leges & priuilegia talia
ipsius dispositioni subiecta sint, ita vt etiam
reuocare possit. Qua de re Decius hic, n. 3.

QVÆRITVR hic cum Gl. ver. iudicari,
si controuersia oriatur, v. g. de priuilegio
exemptionis seu subiectionis immediatæ er-
ga Sedem Romanam, quod Ecclesia aliqua
prætendit; vtrum in hac causa Papa cogno-
scere possit: Videtur quod non, cum non
possit in propria causa iudicare: in l. vn. C.
ne quis in propria causa iudicet. Sed affirmat
Gl. hic, Ioann. Andr. n. 6. Decius n. 5. & do-
cui lib. 3. tr. 6. c. 2. q. 4. quod Princeps seu
Superiorem non habens in causa propria iu-
dex esse possit. Sumitur ex l. & hoc, 41. ff. de
hæredibus instituendis. vbi Tiberius Im-
perator in causa propria sententiam dixit;
melius tamen & conformius iuri naturali
aget Princeps, si vel arbitris committat, vel
iudices ordinarios constituat super causis
inter ipsum & subditos, iuxta l. 2. C. Si ad-
uersus fiscum. Vbi dicitur, quod in controuer-

fiā inter fisco Cæsaris, & personam priu-
tam ortā Procurator Cæsaris vnā cum præ-
sīde iudex esse debeat, quod & hodie fieri
solet, vt eiusmodi lites fiscales cognoscantur
ac terminentur ab ijs, qui cameræ seu fisco
Principis præsidēt, quos proinde iustos esse
oportet, vt absque personarum acceptione,
quod æquum est, inter dominum suum &
subditos eius decernant.

Sed iudex inferior Principe in causa pro-
pria iudex esse non debet, nisi factum v. g. ini-
uria ipsi illata notoria sit, tum enim non tam
iudex esse censetur, quā iuris executor, vt
hic Abb. ait n. 9. & adiungit, id indifferen-
ter procedere in iudice ordinario v. g. Epi-
scopo. At verò delegatus iudex procedere
quidem potest contra volentem impedire
iurisdictionem sibi demandatam. c. 1. Sin-
autem in alia re iniuriam patiat, pō potest
procedere contra iniuriantem, cum in ipsam
iurisdictionem non habeat extra rem sibi
commissam, vti notat Innocent. c. dilectus
de pœnis. His adde, quod Felinus hic n. 7.
ex Hostiensī approbat consuetudinem quo-
rundam locorum, vt Episcopus in causis ad
ipsum propriè pertinentibus det iudicem
parti colliganti minimè suspectum, sicut
paulò antè dixi de præsidente Cameræ.

Sed nunquid Episcopus iudicare potest
in causa Ecclesiæ suæ? Respondeo & Dico
I. Si iniuria vel alia causa ad Ecclesiam vel
dignitatem Episcopalem propriè spectet,
potest Episcopus in ea iudex esse, ita Innoc.
in cit. c. dilectus, Gl. in c. 1. de pœnis in 6.
& dixi in c. 3. de postulatione Prælatorum:
nihilominus propter coniunctionem, quam
Prælati cum Ecclesiā gerit, recusari potest
tanquam suspectus, vti monet Abb. in c. 1. n.
2. & hic n. 9. argum. c. cum super, 23. de
offic. delegati, vbi Gl. refert. Quod Episco-
pus recusatus fuit, quia in alia causa Eccle-
siæ suæ aduersarius erat partis, ergo multo
magis, si in causa eadem aduersarius sit. I-
tem argum. c. 25. eod. tit. vbi recusatus E-
piscopus & Vicarius, quia aduersarius fa-
miliaris eorum factus: maior autem est con-
iunctio & affectionis suspicio erga propriam
Ecclesiam, quā erga familiarem. Ceterum

si Episcopus vel similis Prælati non recu-
satur, seu contra eum non excipitur, in cau-
sa Ecclesiæ suæ iudex esse potest, cum tunc
alioquin iudicium, vel arbitrium, quod in
causa propria profertur, irritum sit, neque
partes potestatem dare possint, vti colligitur
ex l. penult. iuncta Gl. & docet hic Decius
in fine dicens esse communem sententiam.
Veruntamen vt testis in causa Ecclesiæ, si ad
ipsum propriè ac per se non pertineat, Præ-
lati recusari nequit, quia testis non tam fa-
cilè recusatur, vt iudex, sicuti annotati in
cit. c. insinuare.

Dico II. Si iniuria vel alia causa directè
pertineat ad Episcopum aliumve Præla-
tum, non potest in ea esse iudex. Ita habe-
tur in c. inter, 27. iuncta Gl. & traditur in
c. 1. de pœnis in 6. Sic Abbas hic ait n. 9. c. 1.
Si Ecclesiæ causa pertineat directè ad men-
sam Prælati, quod non possit esse iudex, quia
censetur causa propria, argum. c. bidui. Pa-
lām est eam esse propriam causam, cuius da-
mnum ad aliquem suo nomine spectat, et-
enim cum Prælati in tali causa tanquam in
proprio facto auctoritatem præstare non
possit, Clement. si vna, de rebus Ecclesiæ
non alienandis, multò minùs iudicare pot-
erit etiam incidenter, ait Abb. hic n. 20. Ex-
cipiendum verò est, vt supra, nisi iniuria v. g.
in Prælatum directè tendens notoria sit, tum
iudex seu potius executor iustitiæ pœnam
legibus decretam inferendo esse potest, arg.
c. Guisfarius, 20. causa 23. q. 4.

Dico III. Prælati ad defensionem iu-
rium suorum vel Ecclesiæ extrajudicialiter
procedendo censuras comminari & inferre
potest, dummodò in possessione sit bonà fi-
de. Ita Innocent. in c. venerabilis, n. 3. de
censibus. Si enim Episcopus possessionem
iurium suorum armis materialibus defendere
potest, cur non etiam armis spiritualibus,
quæ est excommunicatio, Exempli causa,
si Episcopus sit in possessione visitandi Ec-
clesias inferiores & rectores, & Prælati nolint
eam admittere prætendentes exemptionem,
potest ille possessionem suam tueri armis
tam materialibus quā spiritualibus secun-
dum Innocent. l. c. Abb. hic n. 10. ex c. di-
lecto,

lecto. 6. & c. venerabilibus. 7. ver. attamen,
de sententia excommunicationis in 6.

CAPITVLVM XIII.

Nouit.

PARAPHRASIS.

Inter Regem Galliae & Angliae controuersia erat super comitatu, qui erat feudum Regis Galliae. Eam inter se composuerunt reges, interposito iuramento, sed non obstante tali foedere Rex Galliae occupauit comitatum: Rex Angliae postquam saepe Regem Galliae admoneret, isque abstinere nollet, Papae Innocentio III. eum denunciavit. Innocentius quibusdam commisit, ut causas seu excusationes Regis Galliae audirent, verum cum Rex coram illis comparere nollet, ut causam cognoscere possent, decreuerat Papa, nisi aliter lis componeretur, terram Galliae interdicto subijcere. Sed cum quidam Praelati Galliae talem processum improbarent, & offenderentur, has ad ipsos literas misit Innocentius, in quibus primum protestatur, propositum sibi non esse iurisdictionem Regis Galliae perturbare, aut minuire, cum nec ipse Rex iurisdictionem Papae velit aut possit impedire, sed cum Rex Angliae offensus a Rege Galliae processerit secundum regulam Evangelij Matth. 18. Si peccauerit in te frater tuus &c. ac demum Ecclesiae denuntiarit, non potest subterfugere Papa, Ecclesiae vniuersalis Praelatus, quin officium suum interponat, interim audire volens, si Rex excusationem afferre velit. Quare frustra queruntur aliqui, quasi Papa de feudo illo iudicare velit, cuius iudicium ad Regem Galliae spectat, nisi huic iuri per priuilegium vel consuetudinem contrariam detractum sit. Non itaque de feudo iudicare vult Papa, sed de peccato mortali, cuiusmodi iudicium & censura haud dubie ad Romanum Pontificem spectat, & quidem erga omnes Christianos non tantum infimos aut ple-

beios, sed etiam sublimes, ipsosque Reges, ut his in hoc genere praecipere, ac inobedientes censuris Ecclesiasticis coercere possit. Accedit, quod hic agatur de violatione foederis iurati, adeoque de vinculo iuramenti, de quo cognoscere, & ad eius obseruationem compellere ad Ecclesiae tribunal spectat: quamobrem Papa ait, se Legato suo in mandatis dedisse, ut nisi Rex Galliae cum Rege Angliae litem componat, vel saltem causam permittat cognosci de plano, tum procedi debeat ad censuras iuxta formam a Pontifice praescriptam.

SUMMARIVM.

1. Potestas ecclesiastica & secularis diuersa sunt, unde neutra alicuius negotijs se immiscere debet.
 2. Ecclesiastici Praelati est per viam denunciationis Evangelicae de quolibet peccato mortali subditos corrigere, & si opus sit, ad emendationem per censuras compellere.
 3. Denunciatori onus probandi criminis non incumbit, si solam eius emendationem intendat, sed solum iudicia aperiendi. Secus est, si agat de suo interesse, tunc probatione opus est, & requiritur processus aliquis iudicialis, saltem de plano.
 4. Denunciationem merè Evangelicam iudex ecclesiasticus ordinariè admittit, modo monitio priuata antecesserit, nec tamen iudicalem, concernentem priuatum interesse inter personas seculares, nisi per accidens.
 5. Quaestionibus feudilibus Principum de iure communi se Pontifex non immiscet.
 6. Si in sententia iniuste lata error seu iniustitia expressa fuit, tunc ipso iure irrita est sententia, & retractanda, et si non appelletur.
- Si autem error seu iniustitia expressa non est, sed nihilominus lata est contra ius partis, valet plerumque ipso iure, sed contra eam appellari potest.*

d

7. Si

7. Si sententia ipso quidem iure valida, lata autem sit iniuste, ita ut de eius iniustitia notorie constet, aut victor fateatur, admitti potest denunciatio.
8. Admitti etiam debet denunciatio, et si sententia iniustitia notoria non sit, neque eam confiteatur pars victrix; tamen pars victa offerat se ad clarè probandam formalem iniustitiam sententia, & quod sciat id victor, qui proinde in conscientia peccati versetur.
9. Probabilius est, quod sententia materialiter iniusta propter errorem, apparente postea veritate, scilicet repertis novis instrumentis, obligationem non pariat.

NOTANDVM I. Potestas Ecclesiastica & secularis diuersæ sunt, quare vna alteram impedire non debet, ita ut nec secularis se immisceat negotijs Ecclesiasticis, nec Ecclesiasticus iudex immisceat se negotijs secularibus aliorum regnorum.

NOTANDVM II. Ad Ecclesiasticum Prælatum pertinet de quolibet peccato mortali subditos corrigere, & per censuras, si opus sit, ad emendationem compellere, id verò intelligi debet per viam denuntiationis Euangelicæ, nam alioquin se non immiscet magistratus Ecclesiasticus ad cognoscenda & punienda crimina laicorum alterius temporali iurisdictioni subiectorum, nisi in certis casibus, de quibus dicetur tit. sequente.

NOTANDVM III. Licet denuncians crimen fratris apud Prælatum Ecclesiasticum, si solam eius emendationem intendat, non teneatur illud probare, cum sufficiat iudicij probabile reddere, ut fides denuntianti habeatur, sicuti dixi lib. 3. tr. 3. p. 2. c. 4. n. 9. & eodem lib. 3. tr. 6. c. 3. not. 5. Si tamen denuntians agat etiam de suo interesse, id est, ut damnum sibi illatum compensetur, aut debitum restitatur, tum opus est probatione, adeoque requiritur processus iudicialis aliquis saltem de plano, ut hic dicitur, & videri potest Clement. sæpe, de verbor. significat. & tradunt hic Innoc. n. 2. Joann. Andr. n. vlt. Abb. n. 3. 1. & 48. vbi singulariter admonet, tamen iudex Ecclesia-

sticus denuntiationem, quæ est merè charitatiua Euangelica, tendens ad emendationem fratris, ordinariè admittat, modò priuata monitio antecesserit, sicut dixi in cit. c. 4. tamen denuntiationem istam iudicalem, quæ priuatum quoque interesse spectat, inter personas laicas Ecclesia ordinariè nõ admittit, sed ad iudicem secularè remittit, nisi ista vel saltem vnum ex istis concurrat, videlicet quòd iudex secularis nolit iustitiã administrare. c. ex tenore, 11. de foro comp. Item si ratione iuramenti, ad cuius obseruationem propter diuini nominis honorem causa Ecclesiastica fiat, ut hic apparet, & dixi lib. 4. tr. 9. c. 2. de periurio. Denique ob defectum iudicis, quia videlicet debitor seu reus Superiorem nullum habet, à quo cogi possit, requiritur tamen, ut in tali casu, quo Ecclesiasticus extraordinariè se immisceat, monitio antecedit, sicuti colligitur ex hoc c. & tradit Abb. n. 48.

NOTANDVM IV. In quæstionibus, quæ circa feuda Principum secularium oriuntur, Papa se non immiscet, cum talis cognitio pertineat, spectato communi iure, ad dominum feudi, vel ad pares Curie, uti supra dixi in c. cæterum. Dixi communi iure, quia per priuilegium aliter constitui potest, ut quæstiones de feudo ab alijs decidi debeant, fortè enim, inquit Innocent. hic n. 5. Rex Angliæ Ioannes habebat priuilegium à Ludouico Rege Galliæ, ut in quæstionibus ortis super feudo comitatus Pictaniæ non ad ipsum Galliæ Regem, tanquam feudi dominum, aut regni proceres iudicium spectaret, sed communi partium consensu iudices aut arbitri statuerent: etenim priuilegium, quod non subdito datum fuit, amplius reuocari non potest, cum censeatur iuris abdicatio facta, ut docui lib. 1. tr. 4. c. 23. n. 25. & videri potest Felinus hic n. 8. Idemque est, si per consuetudinem tale quid introductum sit, nam priuilegium, & præscripta consuetudo parificantur: ait Gl. hic ver. consuetudinem. Innocent. cit. n. 5. dummodo sit capacitas in vsu capiente, ut rectè limitat Abb. n. 22. Atque etiam tali casu, si nimirum non subditus controuersiam habeat cum Principe, eaque per transactionem

componi non possit, tunc ad Papam recurri debet inter Christianos, vti docet Innocent. in c. licet, n. 4. Felinus hic, n. 4. Idemque sentiendum, si inter vasallum controuersia sit, atque pares Curie suspecti sint, & lis aliter componi non possit, vti ex Hostiensi hic tradit Abb. n. 14. Ratio dari debet ex necessitate, quia alioquin grauius bella inter Christianos oriri possent.

6 **QVÆRITVR.** Si sententia iniuste lata dicatur, posteaquam ea in rem iudicatam transit, quia non fuit appellatum intra decendum, num denuntiatio à Prælato Ecclesiastico admitti debeat. Supponendum prius est, quod sententia tribus modis iniusta esse possit. Primò, si error siue iniustitia expressa fuit in sententia, tunc ipso iure irrita est, & retractanda, tametsi non appelletur, l. 1. quæ sententiæ siue appellationes rescinduntur. Secundò, si error & iniustitia in sententia expressa non est, sed nihilominus lata est contra ius partis, videl. non secundum allegata & probata, vel non secundum iura & receptas consuetudines, tunc valet plerumq; ipso iure, sed contra eam appellari potest. Tertio, si sententia tantum materialiter iniusta sit, quia iudex iudicauit secundum allegata & probata, sed postea detegitur error, v. g. propter instrumenta noua reperta.

7 Nunc Respondeo & Dico I. Si sententia (quæ tunc ipso iure valuit) iniuste lata dicatur, atque de iniustitia constet notorie aut ex confessione aduersarij, tunc admitti potest denuntiatio: cum enim victor seu is, pro quo sententia iniuste lata est, rem sibi adiudicatam absque peccato accipere aut retinere nequeat, vti Innocent. docet in c. quia plerique n. 3. de immunitate Ecclesiæ, sequitur ob hoc peccatum auertendum, si aliter tolli non possit, Ecclesiæ illum denunciandum esse.

8 Dico II. Tametsi iniustitia sententiæ notoria non sit, neque eam confiteatur is, qui in iudicio obtinuit, si tamen victus vel alius quispiam offerat se ad clarè probandum, quod sententia iniuste lata sit formali iniustitia, & quod id sciat victor, adeoque in conscientia peccati versetur, admittenda erit denuncia-

tio, vti hic docet Ioann. Andr. n. 32. Felin. n. 6. contra Baldum in Auth. clericus n. 4. Nam quotiescunque frater seu Christianus à peccato mortali, in quo versatur, desistere non vult, Ecclesiæ denunciari potest: sed victor in hoc casu, si sciat sententiam iniuste pro se latam esse, non potest rem sibi adiudicatam retinere sine peccato, ergo si ita detineat, Ecclesiæ denunciari potest.

Obijcies. Sententia lata post decendum transit in rem iudicatam etiam iure canonico, ergo non debet retractari. Resp. Vel victor fatetur, aut notorium est, sententiam iniuste latam esse, tum nulla est difficultas, quia licet præsumptio iuris & de iure sit, quod pro iustitia iudicatum sit, contra quam non admittitur probatio in contrarium, ea tamen cessat, postquam de contrario videl. formali iniustitia constat, quare etiam in iudicio talis sententia retractari debet, teste Abbate hic, n. 20. Vt proinde denuntiatione Evangelica opus non sit, sicut bene docet Felin. n. 5. nisi in defectum, si coram iudice iustitia impetrari non possit.

Vel non est notorium, nec victor fatetur, tum dupliciter Respond. Primò, quod denuntians Evangelicè directè non agat, vt rescindatur sententia, sed vt tollatur peccatum, quod cum tolli non possit, nisi aliquid detur aut fiat contra latam sententiam, ideo consequenter petitur restitutio contra sententiam. Secundò ex Felino hic n. 5. Sicut ob lites minuendas ex simplici promissione actio non conceditur in foro ciuili, imò etiam Ecclesiastico secundum quosdam, nihilominus admittitur denuntiatio ad amouendum peccatum, in quo is versatur, qui simplicem acceptam promissionem violat, vti dixi c. 1. de pactis: ita similiter vt litium finis sit, contra latam à iudice sententiam post decendum in iudicio non auditur victus, si eam oppugnare velit, nihilominus in foro canonico per viam denuntiationis ad amouendum peccatum admittendæ sunt probationes.

Dico III. Si sententia materialiter tantum iniusta fuit, maior est difficultas, vti constat ex ijs, quæ dixi lib. 3. tr. 6. c. 2. n. 8.

Nam probabiliter dici potest, si iudex iudicauit secundum allegata & probata, ideoque materialiter iuste per hanc sententiam ius acquiri victori, quod postea repertis nouis probationibus aut instrumentis auferri non debet. Sicut etiam accidit in vsucapione, vt si rem alienam bonâ fide per tempus legitimum possederis, in ea ius ac dominium acquiras, vt ne in conscientia quidem foro obligeris ad restituendum, etsi postea intelligas ad alterum pertinuisse rem vsucaptam, vt dixi lib. 3. tr. 1. c. 8. Veruntamen contrarium est probabilius, quod sententia materialiter iniusta propter errorem, apparente postea veritate, videlicet repertis nouis instrumentis obligationem non pariat, vt dixi cit. c. 2. n. 8. Idque confirmatur inde, quia talis sententia quandoque retractatur non tantum iure singulari, si lata sit contra minorem, Ecclesiam, aut fiscum, sicuti videri potest apud Baldum, sed etiam si lata sit contra maiorem, quandoque saltem ex Principis gratia retractatur sententia, vt docui c. 4. & seq. de integritate restitutione: talis autem retractatio sententia à Principe non concederetur, si parti ius aut dominium acquisitum esset, quippe cum Princeps iuri acquisito derogare non soleat. Denique talis translatio alicuius iuris ex vi latae sententiae asserenda non est sine textu expresso.

CAPITVLVM XIV.

Pastoralis.

PARAPHRASIS.

Persona principalis per seipsam, non per aduocatum ea, quae ad factum pertineant, in iudicio proponere debet, nisi adeo simplex & indiscreta sit, vt eius defectus per alium de licentia iudicis supplendus videatur.

SUMMARIUM.

1. Principalis persona per se, & non per aduocatum debet in iudicio proponere ea, quae in facto consistunt, quae

autem in iure consistunt, expediri possunt per aduocatum.

2. Persona indiscreta, vulgò simplices dicta, possunt per aduocatum ea, quae in facto consistunt, in iudicio proponere.
3. Admittenda ea sunt etiam ad alios legitimos actus, vt v. g. testamentum condere possint.
4. Procurator non minus, quam principalis aduocatum sibi adiungere potest.

NOTANDVM I. Ea, quae in facto consistunt, ipsa persona principalis in iudicio proponere debet, quia quisque melius scire praesumitur, quae ad se proprie spectant, c. ab excommunicato, 41. de rescript. Quare principalis litem contestari debet, vt appareat, an in eam consentiat, quia ipsemet litis dominus efficietur, obligationemque contrahet erga aduersarium, & non aduocatus, deinde ad iudicis interrogationes & aduersarij positiones principalis respondere potest, secundum Gl. in c. 1. de confessis. Decius hic, n. 2. Bene tamen monet Ioann. Andr. n. 3. Quod aduocatus interesse possit, vt caueat, ne clientulus obscurâ positione decipiat.

Veruntamen, quae ad ius spectant, seu in iure consistunt, aduocatus expedire potest, videlicet libellum aptum formare, positiones & exceptiones ordinare, vt docet Andr. n. 4. eum verò adinuabit clientulus de facto ipso cum omnibus circumstantijs bene informando, nam ex facto ius desumi debet, seu secundum varietatem factorum variae actiones institui, & varia iura depromi debent. Et simili ratione dicitur in l. vn. C. vt quae desunt &c. quod iudex ex officio supplere possit allegando, quae iuris publici sunt, si fortasse minus à parte litigante vel aduocato dictum fuit, non autem supplere potest, quae in facto consistunt, si eorum notitiam non habeat tanquam iudex, seu vt persona publica, vt Gl. ibidem monet.

NOTANDVM II. Personis, in quibus iudicij seu discretionis aliquis defectus, & vulgò simplices vocantur, permitti potest, vt per aduocatos ea, quae facti sunt, proponant.

NON

non autem sermo est de amente, seu rationis impote, iste enim in iudicio per se cōtendere non potest, sed per Procuratorem: & similis ratio est de prodigo, postquam ei administratio bonorum interdicta est. l. 1. ff. de curator. furioso &c. sed antequam ei administratio interdicta sit, etsi manifestè constet rerum suarum prodigum esse, inter discretas personas numerari potest, de quibus hīc sermo est.

3 Porro eiusmodi simplices seu perfectam rationis discretionem non habentes sicut in iudicio stare possunt agendo, aut se defendendo, ita multo magis ad alios actus legitimos admittendi sunt, vt v.g. testamentum condere possint, sicuti hīc docet Decius n. 3. Angelus Aretinus in §. præterea, n. 2. quibus non est permissum. Ad extremum aduerte cum Innocentio hīc n. 2. in c. isto de aduocato agi, non de procuratore, nam procurator litem contestatur, eiusque dominus efficitur, c. 1. de procuratoribus in 6. & nihil obstat, quin etiam procurator aduocatum sibi adiungat, à quo adiuuetur, sicuti principalis.

CAPITVLVM XV.

Examinata.

PARAPHRASIS.

Matthæus de Riparia vir nobilis controuersiam habuit cum quibusdam militibus super iure patronatus cuiusdam Ecclesiæ, interim verò hoc ius sequestratum fuit apud vicedominum seu Vicarium Episcopi Sabinensis, postea Matthæus actionem in iudicio instituit contra milites, quæ ius patronatus sibi vendicabat, atque restitui petebat, & tum in processu iudicij testes produxit, qui deponebant, eo tempore, quo Vicarius Ecclesiam tanquam sequestratam accepit, Matthæum in possessione iuris patronatus fuisse: quæ cū ita se haberent, Innocentius III. respondit, intentionem illius seu petitionem nō subsistere, quia cū ius patronatus ipse non possideret, nec rei vendicationem in-

tentare, nec restitutionem sibi fieri poterat petere, igitur milites absoluit à petitione eiusdem Matthæi, ita tamen, vt si postea congruentem actionem instituerit contra milites, ij nihilominus responderi teneantur.

S V M M A R I V M.

1. Sequester non tantum in rebus corporalibus, sed etiam in incorporalibus seu iuribus locum habet.
2. Sequester, durante lite, rem litigiosam verè possidet, si sequester voluntarius sit, si quidem de possessione litigetur: secus est, si lis sit de proprietate.
3. Si intentio & petitio actoris inepta fuit, reus absolui debet ab huius iudicij instantia, ius tamen integrum manet ei, vt libellum aliter formet.
4. Iudex in principio videns libellum esse ineptum, debet eum ante litem contestationem recipere, si talis autem in principio non appareat, admittendus est.
5. Si in progressu litis videatur intentio & petitio inepta, instantia eius iudicij dissoluenda est.
6. In libello præter conclusionem, seu petitionem, contineri debent duo: primum est factum, secundum causa.

NOTANDVM I. Sequester non tantum in rebus corporalibus locum habet, sed etiam in incorporalibus seu iuribus, nam hoc casu ius patronatus sequestratum erat penes Vicarium, et videlicet ipse tanquam depositarius interim detineret, atque suo tempore rectorem seu beneficiatum præferret, vt hīc Innocentius notat n. 1. nam ad hoc communi partium consensu sequester factum fuit, vt interim, quæ ratione iuris patronatus faciendæ erant, Vicarius expediret. Neque obstat, quòd is patronus non sit, quia est loco patroni, quemadmodum nec is patronus est, sed loco patroni, qui castrum, cui ius patronatus annexum est, hypothecæ nomine possidet, relictæ ipsi potestate præferendi, vt notauit Ioan. Andreas c. cum Bertoldus n. 22. de sentent. & re iudic.

2 **QVÆRUNT** hic, utrum sequeſter, ſeu is, cui res litigioſa interim dum lis durat, in de- poſitum tradita eſt, verè poſſideat. DD. cit. affirmant, ſi ſequeſtrum voluntarium eſt, id eſt, non iudicis auctoritate & iuſſu, ſed partiũ voluntate inſtitutum: quæ ſententia haud dubiè vera eſt, ſi lis fuerat de poſſeſſione, ſi autem non de poſſeſſione ſed de proprietate, ut in caſu huius capituli, tum videtur ne- gandum cum Felino n. 11. quia animus amit- tendæ poſſeſſionis præſumi non debet, niſi cauſa aliqua cogat; hic autem nulla cogit, quia apud ſequeſtrum poſſeſſor rem litigio- ſam deponere poteſt, tanquam apud custo- dem, qui alieno nomine poſſidet, ut ſumitur ex l. intereſſe 39. ff. de acquirendâ poſ- ſeſſione, vbi dicitur, tum demum per ſeque- ſtrationem amitti poſſeſſionem rei, ſed ſi ani- mus eam amittendi fuit, & hoc apertè fue- rit dictum, licet Gloſſa & Bart. aliter ſentiant ſed textui non conuenienter.

3 **NOTANDVM** II. Si in proceſſu litis appa- reat, quòd intentio ac petitio actoris inepta fuit, reus abſolui debet duntaxat ab huius iudicij inſtantiâ, ut interim actori ius inte- grum maneat libellum ac petitionem aliter formandi, pro maiore intellectu.

4 **Aduerte** I. Si iudici à principio appareat, libellum ineptum eſſe ſeu malè concluden- tem, ante litis conteſtationem reiſcere debet l. 1. ff. de aſſeſſ. ſi autem in principio non appa- reat, admittere libellum debet; nam is late & benignè interpretandus, atque in dubio pro intentione actoris præſumendum eſt, ut eius intentio & actio ſubſiſtere poſſit, teſte Innocentio hic n. 2. & ſumitur ex l. 66. ff. de iudicijs, ſi quis intentione ambigua vel ora- tione uſus ſit, id quod utilius ei eſt, accipien- dum eſt. Ceterum ſi in progreſſu litis ap- pareat intentionem, petitionemque ineptam fuiſſe, tum inſtantiâ eius iudicij diſſolui de- bet, ut hic videre licet, nam inter articulos probatoriales ſeu probandos actori vnus cõ- tinebat, quòd Matthæus fuerit in poſſeſſione, cum Eccleſia in ſequeſtrationem daretur, idque per teſtes actor probare volebat, tum verò apparebat intentionem eius ineptam fuiſſe, petiit enim inſtantiâ rei vindicatio-

ne, ut ius patronatus ſibi reſtitueretur, quod abſurdum & impoſſibile eſt, quia ad actio- nem realem ſeu vindicationem rei duo ne- ceſſariò requiruntur, & ut non poſſideat a- ctor, & ut petat ab eo, qui poſſidet, aut ſaltem dolo poſſidere deſiit, in propoſito autem om- ninò contrarium erat, quia milites ius pa- tronatus non poſſederant, ſed ipſemet Mat- thæus, qui ius patronatus quaſi dominium ſibi vendicabat, & adhuc in poſſeſſione ma- nebat, quando ſolùm cuſtodiam in ſeque- ſtrum tranſtulit, ut ſuprà dixi, & docet Ioan- nes Andreas hic n. 4.

Aduerte 2. Quod etiam monui in cap. 6. hoc tit. in libello quolibet præter concluſio- nem ſeu petitionem ad iudicem directam duo contineri debent; primum eſt factum, quod neceſſariò exprimitur, cum ſit funda- mentum ac veluti baſis cuiuſcunq; actio- nis: ſecundum eſt cauſa, quæ veluti forma facti, illudque terminat ad certam actio- nem, videlicet Titius me vulnerauit iniuſtè, & idè obligatus eſt ad reſarcitionem dam- ni, vel obligatus eſt ad ſatiſfactionem pro iniuria. Tameſi verò non ſemper neceſſe ſit cauſam exprimi, cum ſæpe in facti narratio- ne libelli implicite contineatur v. g. Titius me vulnerauit, ideo peto eum condemnari ad reſarciendum damnum, tum exprimi non debet cauſa inepta, ſeu petitioni actoris repugnans, argum. l. 1. ff. ſi menſor, ut ſi dicat actor, apud Titium depoſui equum, quare cum mihi actione locati obligatus ſit, peto eum condemnari, reiſcitur libellus. Ceterum ſi appareat vel præſumi poſſit de intentione actoris, quamnam is actionem intentare ve- lit, tameſi per errorem aliam nominauerit, non apparet id ei obeſſe poſt litis conteſta- tionem, ſi talis libellus receptus fuerat, teſte Abbate n. 20. quia potiùs attèdi debet, quod in veritate agitur, quàm quod per errorem exprimitur, quæ regula tunc vera eſt, ſi ad formam ſubſtantialem actûs non requiratur expreſſio, ſicut in libello non eſt neceſſe no- men actionis exprimi; quare etſi per errorem alia exprimatür actio, non vitiabitur libel- lus, dummodò conſtet de intentione actoris, etenim hoc caſu perinde cenſeri debet, ſi actio

actio inutilis, seu non competens, adiecta sit, ac si nomen actionis omissum fuisset.

Quamobrem reiicienda est eorum persuasio, qui ideò existimant Matthæi actionem in hoc capitulo repulsam fuisse, quia dicebat se vendicationem iuris patronatus instituire, cum tamen in rebus solùm corporalibus ea locum habeat, pro iuribus seu rebus incorporalibus competat confessoria aut negatoria in rem actio. §. æquè, institut. de actionibus. & explicauit lib. 3. tr. 5. c. 3. n. 1. nam Pontifex hinc non reiicit probationem Matthæi, quòd in nomine actionis errauit, sed quia in intentione; volebat enim ab aduersarijs ius patronatus actione reali repetere, cum tamen ipsemet & non aduersarij possiderent. Accedit, quòd in iure canonico non attenditur ad hæc vocabulorum discrimina, sed latè loquendo omnis actio realis etiam quæ est pro iure patronatus, & similibus, rei vendicatio appellari solet, uti videre est in c. cum venerabilis 6. in fine de exceptionibus.

CAPITVLVM XVI.

Cum deputati.

PARAPHRASIS.

Intellexit Innocentius III. quòd Præceptores seu Commendatarij ordinis militaris in Italia repellerentur à iudicibus, si ortà controuersia circa domos suas, quarum commendam & administrationem gerunt, in iudicio comparere vellent agendo vel respondendo, propterea quòd aliunde videlicet ex regionibus vltimontanis aduenientes eorum natio & origo ignota esset: id improbat Papa & mandat, ut in iudicijs admittantur, quia si iuxta institutum suum & commissam administrationem laudabiliter se gerunt, nihil referre debet, ex quâ regione oriundi sint.

SUMMARIVM.

1. Peregrini & ignoti Religiosi à Prælati Ordinum recepti, & intra Ordinem ad-

ministracioni præfecti, ab Episcopo tolerari debent, modo, ut alij, religiosè viuunt.

2. Religiosi habentes administrationem, aut beneficium, possunt super iuribus agere, & conueniri in iudicio, & si is sub Prælato superiore constitutus sit, ita ut vterque actu administrationem habeat, tum agere potest inferior, si Superior permittat, & non ipse agere malit. Si vero inferior tantùm in actu habeat administrationem, & Superior in habitu, Rector seu administrator præferri debet, nec Superior ordinariè se immiscere debet, nisi in defectu inferioris.
3. Vacante ecclesia inferiore, v. g. parochiali, non currit contra eam prescriptio, nec decimarum parochialium alienatio valet ab Episcopo cum consensu Capituli, nisi Ecclesia vacantis parochialis legitimus defensor deputatus sit.

NOTANDVM I. Si religiosi peregrini & ignoti à Prælati Ordinum recipiantur, & administrationi intra ordinem præficiantur, non potest Episcopus conqueri, dummodò ij statui religioso conuenienter, sicut alij, viuunt, ita Abbas hinc n. 1. Et hoc modo limitandum ait capit. vlt. de clericis peregrinis, uti etiam significauit c. 3. eod. tit.

NOTANDVM II. Religiosi habentes administrationem aut beneficium, possunt in iudicio super iuribus suis agere & conueniri.

Sed quæstio est, si religiosus administrationem gerens sub Prælato superiore constitutus sit, vel Commendatarius sub Magistro ordinis militiæ, vter alteri præferri debeat. Hanc quæstionem tractant hic Innocent. Andreas, Abbas, Felinus, idem Innocent. c. olim causam. 12. de restit. spoliat. Resp. potissimum esse attendendũ, num vterq; inferior & superior administrationem iurium ac bonorum actu habeat, an verò inferior tantùm habeat in actu, superior autem in habitu, ita ut ordinariè se non immisceat. Primo casu potest agere inferior, si superior permittat, sin autem ipsemet agere malit, tum præferendus est inferiori, ita sumitur ex Cle ment. 1. iun-
sta

Et Gl. ver. liceret, de rescript. Innocentio in cit. c. olim n. 1. Abbate hic n. 15. qui aiunt, id procedere etiam in obedientiaris, seu qui ad nutum Superioris ab administratione remouentur, quod nihilominus pro iuribus Ecclesiæ, beneficij aut domus sibi commendatæ agere possint in iudicio, v. g. Rectores Collegiorum Soc. Iesu, ita tamen, vt si causa ardua sit, ad Superiorem referant, vti monet idem Abbas l. c.

At verò in casu posteriore præferri debet Rector seu Administrator, vt is potius in iudicio agat, & conueniatur in causis pertinentibus ad Ecclesiam vel administrationem, Superior autem ordinariè se non immisceat, nisi in defectum inferioris, sumitur ex c. edoceri 21. de rescript.

Si bona Conuentus à mensa Prælati diuisa sint, quòd Conuentus agere possit in iudicio, non requisito Prælato, idemque in proposito casu docet Abbas hic n. 8. Bartolus in l. sancimus nemini n. 9. C. de SS. Eccles. dans rationem, quia inferioris Rectoris, ad quem administratio ita pertinet, principalius interest, argum. l. 2. §. simul. ff. ad Leg. Iuliam, de adulterijs, vbi ob eandem causam resp. quòd maritus præferendus sit patri adulteræ, si vterque adulterum accusare velit.

Aliud exemplum, Si controuersia sit de iure decimarum, potius parochus agere debet, quàm Episcopus, quia hoc ius ad parochum specialiter ac proximè spectat, sin verò is negligat, vel ad agendum sufficiens non sit, tum Episcopus succedet, tanquam qui omnium suæ diocesis generalem curam gerere debet. Ceterùm si aliqua causa sit, quæ æquè ad Episcopum pertineat, vt si quartam partem decimarum percipiat, tum & ipse agere poterit, & dabitur locus præuentioni, vt notauit Ioan. Monachus in c. 1. n. 3. de rebus Ecclesiæ non alienand. in 6. & fortasse idem dici posset in alijs quibusdam casibus, vt si patronus laicus administrationem reddituum fabricæ sibi vendicet, vel coloni prouentus fabricæ soluere reculent, quia talia etiam Episcopi administrare solent.

Ex dictis infertur à DD. Innocentio in c.

olim n. 2. Felino n. 2. quòd vacante Ecclesiâ inferiore v. g. parochiali, non currat contra eam præscriptio, quia caret defensore, videlicet Rectore proprio, ad quem principaliter pertinet eius iura defendere, tamen aditus mediatum, videlicet Episcopus, qui eam defendere possit: idque sumitur ex c. 10. de rebus Ecclesiæ non alienand. in 6. vbi ob eandem causam resp. alienationem parochialiū decimarum non valere, si facta sit ab Episcopo cum consensu capituli, dum Ecclesia parochialis vacaret, nisi eidem Ecclesiæ defensor prius ab Episcopo deputatus sit, quem admodum & pupillo, qui tutore caret, defensor assignandus est, si res eius alienetur, teste Glosa hic. & videri potest Petrus Ancharanus in c. cit. Francus n. 7. & hæc multò magis locum habent in Ecclesia collegiata, dum ea vacat, nihil contra illam attentari, nec alienationem fieri posse, etiam Episcopi accedente consensu, nisi Ecclesiæ legitimus defensor deputatus sit.

CAPITVLVM XVII.

Qualiter.

PARAPHRASIS.

Prælati & Iudices ecclesiastici laicis cõquerentibus de clericis iustitiam plenè administrare debent, atque rejicere appellationes friuolas, quas clerici sæpe interponunt, ne ob iustitiæ defectum clerici ad forum seculare trahantur, quod fieri omnino non debet.

SVMMARIVM.

1. Si laicus cum clerico litiget coram iudice ecclesiastico, proceditur secundum leges fori ecclesiastici.
2. Ob defectum iustitiæ iudicis secularis potest iudex ecclesiasticus cognoscere de causis pertinentibus ad forum seculare, non tamen vicissim defectum ecclesiastici iudicis potest supplere secularis.

No.

NOTANDVM I. Si laicus cum clerico litiget coram Iudice ecclesiastico, proceditur secundum leges fori ecclesiastici, non ciuilibus, c. quod clerici 9. de foro competente. l. 3. §. testes. de testibus; licet enim secundum leges ciuiles ante sententiam definitiuam appellare non liceat, quia tamen secundum canones etiam à sententiâ interlocutoriâ appellare licitum est, allatâ causa rationabili c. super 12. iuncto c. vt debitus. 59. de appellationibus, idem id feruari etiam debet, si laicus in foro ecclesiastico litiget.

NOTANDVM II. Licet ob defectum iustitiæ in foro seculari Iudex ecclesiasticus cognoscere possit de causis pertinentibus ad forumulare, c. ex transmissa. c. licet. hoc tit. non tamen vice versa ecclesiastici iudicis defectum secularis iudex supplere potest, Ratio discriminis duplex est: Prima, quia Iudex secularis incapax est iurisdictionis ecclesiasticæ, saltem vt iure ordinario eam exerceat, sicut dixi c. 2. hoc tit. sed Iudex ecclesiasticus capax est iurisdictionis eius, quæ de rebus ciuilibus etiam inter laicos exercetur. Imò olim consuetum erat, vt causæ ciuiles fidelium ad Episcopum loci deferrentur, vt ostendi lib. 1. tr. 5. part. 5. cap. 8. n. 6. & lib. 3. tr. 6. c. 1. n. 2. Altera, quia Iudex maior minoris iudicis negligentiam supplet, non minor maioris: vt hic ait Abbas n. 7. sed Iudex secularis minor est Ecclesiastico, eique ratione altioris finis subordinatus. argum. c. denique, & Extrauag. vnam sanctam, de maioriore.

CAPITVLVM XVIII.

Causam.

PARAPHRASIS.

Inter Abbatem & conuentum Vindonensem atque Archidiaconum Carnotensem controuersia erat de iure recipiendi procurationes, eam Papa Archidiacono & alijs quibusdam commiserat, sed quia postea intellexit, tunc Archidiaconum similem penè controuersiam habere, ac proinde

suspectum esse, tanquam qui Archidiacono Carnotensi faueret, idem in locum eius Decanum subrogauit, præcipiens, vt is literis prioribus non obstantibus, in causâ vnâ cum alijs delegatis procedat.

SUMMARIVM.

1. Iudex vni parti litigantium nimis fauens, vt suspectus recusari potest ab altera parte.
2. Recusari etiam potest iudex, qui vt priuatus consimilem causam agit.
3. Licet Ordinarius, si causam alteri delegauit, absolutè reuocare hanc potestatem possit, non tamen decet, vt sine causa id faciat.

NOTANDVM I. Si Iudex vni parti litigantium nimis fauere censeatur, vt suspectus recusari potest ab altera parte, ac peti à Superiore, si ille delegatus sit, vt alius in locum eius subrogetur. Vide quæ dixi in c. causam, 17. de officio delegati. sed

Quæritur causa, cur Iudex consimilem causam agitans recusari possit. Resp. Quia præsumptio est ipsum ita iudicaturum, sicuti pro se iudicari cupit, ne sibi ipsi contradicat, aut non eo iure utatur erga alios, quo iure cupit agi erga se ipsum. Exemplum habes: Dubitatum erat, num monasterium ratione visitationis & procurationis subiectum esset Archidiacono Carnotensi, similem autem controuersiam cum monasterijs quibusdam habebat Archidiaconus Parisiensis; quòd si is Iudex sit in priore causa, facile adduceretur, vt pro Archidiacono Carnotensi iudicaret: si enim contra ipsum iudicaret, suam ipsius causam, quam similem gerit, indirectè damnare videretur.

NOTANDVM II. Licet Ordinarius, si causam alteri delegauit, absolutè reuocare semper possit potestatem, l. iudicium 58. ff. de iudicibus, non tamen decet, vt sine causa reuocet, quamobrem Pontifex hinc causam reuocationis dedit. Ita Ioan. Andreas hic n. 4. argum. l. litigatores. ff. de arbitris. Ex quo infertur, si in secundo rescripto non fuisset reuo-

reuocatio prioris commissionis expressa, præsumendum fuisse, quòd per subreptionem vel obliuionem rescriptum emanasset, argum. c. ad hoc, 12. de sententiâ excommunicationis.

CAPITVLVM XIX.

Exhibita.

PARAPHRASIS.

Rabanus electus erat in Episcopum Vindunensem, huic electioni se opposcentes Archidiaconus & alij, impetrarunt literas papales ad Episcopum Parisiensem & coiudices sub eâ formâ, vt vocatis vocandis, super propositis & alijs, quæ negotium concernunt, inquirerent veritatem, cum autem coram his Iudicibus electis obijceret aduersarijs partim conspirationem aduersus se, partim excommunicationem, offerens se ad exceptiones has probandum, iudices interlocuti sunt, quòd de his obiectis & negotio principali simul inquirere vellent, ideòque quasi non Iudices, sed inquisitores constituti essent, volebant exceptiones admittere, sed super exceptionibus & negotio principali pariter procedere cogitantes, lite etiam super negotio principali non contestata, procedebant ad testium receptionem iuris ordinem peruertentes: quamobrem electus appellauit ad Honorium III. quialijs à se delegatis iudicibus scribit ac mandat, cum causa illa prioribus iudicibus non per modum inquisitionis, sed iudicialis processus commissa fuerit, ideò si constiterit ob dicta grauamina, vel vnum eorum, appellatum fuisse, vt in irritum reuocentur, quæ post appellationem attentata sunt, ac postea secundum priorum literarum tenorem, vti iustum fuerit, procedant.

SVMMARIVM.

1. Iudex procedere potest duplici modo: ex mero officio, vel ad instantiam alterius

impetrantis, aut prosequi volentis inquisitionem, qui succedit loco accusatoris. Si hoc secundo modo, obseruandus est processus iudicialis: si primo, iudex statim procedit ad productionem testium seu super iudicijs, seu super ipso crimine.

2. Qui conspirant ad aliquem persecutum, vt tanquam inimici, ab accusatione repellendi sunt.
3. Appellatiui locus est, etiam si sententia iudicis ipse in irrita sit.

PRo intellectu huius capituli aduertit ex Durando in speculo lib. 3. p. 1. tit. de inquisit. §. 1. n. 10. & §. 3. quòd Iudex duobus modis procedere possit, v. g. de electo, num ob crimen repellendus sit. Primò, ex mero officio, excitatus nimirum publicâ famâ, quæ & clamorosa populi insinuatō vocatur in inquisitionis, 29. §. 3. de Inquisit. Secundò, si aliquis impetret, aut prosequi velit inquisitionem, & iste succedit loco accusatoris, sicuti notauit Clarus q. 10. quamobrem libellum offerre debet, & litem contestari, atque vno verbo iudicialis processus obseruandus est, saltem spectato antiquo iure. Iure autem nouo Clement. 1. hoc tit. si contra electionem aliquis opponat se, de plano, & sine figurâ iudicij procedendum est. Possunt etiam exceptiones opponi querelanti, seu promouenti inquisitionem, vt quòd sit excommunicatus, infamis, ita vt prius de exceptionibus his cognoscendum sit, quàm ad causam principalem deueniatur, sicuti hic Innocentius monet. Verùm si Iudex ex mero officio, & à nullâ priuatâ personâ motus procedat, tum ijs, quæ dixi, locus esse non potest, sed statim Iudex procedet ad productionem testium seu super iudicijs, videlicet infamiâ, si citatus neget se infamatum, vel super ipso crimine.

Iudices itaque in casu huius capituli existimantes sibi ex mero officio inquirendum esse de electo, neque iudicialium ordinem obseruare, neque exceptiones contra opposcentes se, seu querulantes admittere volebant, quâ in re grauius errarunt, quia ex formâ rescripti Apostolici colligere poterant,

ant, illud emanasse ad instantiam Archidiaconi & Canonicorum; neque enim dubitandum fuisset, talem formam, qualem Durandus describit cit. n. 10. cum ad Sedem Apostolicam N. & N. accederent, & de electo enormia narrarent, non potuimus ea dissimulare, præterire, ideoque mandamus, &c. Secundò, quia inserta fuit clausula, *vocatjs vocandis*, quæ clausula iudicium ordinem requirit, aded vt si executor eà adiecta datus sit, censi debet mixtus, qui cum causæ cognitione seu iudicis officium assumendo procedit, vt docet Abbas n. 6. hic.

NOTANDVM I. Qui conspirarunt inter se ad aliquem persequendum, ij tanquam inimici, ab accusatione repellendi sunt, idq; maximè verum est, si conspiratio ad persequendum fiat absolutè ac generatim, alioquin verò, si fiat in certæ causæ y. g. vt electi confirmatio propter crimina impediatur, vt Prælatus ob dilapidationem deponatur, non obstat conspiratio, si rationabili causâ nitatur, cum vitiosa non sit secundum Gloss. in c. sanè, 15. ver. discesserunt, causa 16. q. 7.

NOTANDVM II. Appellationi locus etiam est, si sententia iudicis ipso iure irrita sit. teste Imolà hic. n. 19. Est enim grauamen magnum, saltem de factò, quòd Iudex talem sententiam proferat, quam neis prosequatur, pars litigans iure prouocat ad Iudicem superiorem. Et hoc casu sufficit alterutrum probare, vel quòd sententia nulla fuerit, vel quòd expeditius ab eà appellatum fuisset, nam in vtroque casu, quæ vi eius sententiæ facta sunt, in irritum reuocari debent. Quà de re Bartolus in l. si expressim 19. ff. de appellat. Verùm in nostro casu plura grauamina illata sunt, videlicet, quia contra mandati formam processum est per modum meræ inquisitionis; imò ita procedendum esse inter, locutoria sententià decisum; deinde quòd exceptiones obiectæ cõtra aduersarios prius discussæ non fuerint, quàm super principali negotio cognosceretur, denique quòd testes super principali recepti sint ante litis contestationem, quod iure antiquo fieri non poterat. Quare cum super his grauaminibus appellatio interposita fuerit, rectè Papa re-

spondit, si vel vnum eorum probatum fuerit, appellationem iustam censi, & attentata post eam pro irritis habenda esse.

CAPITVLVM XX.

Venerabilis.

PARAPHRASIS.

Inter Archiepiscopum Rauennatensem & Communitatem quãdam coram delegato Papæ lis agitata erat, quam Communitas cauillationibus ac subterfugijs vsque ad triennium protrahebat, postea verò coram delegato respondere recusabat, eò quod per biennij lapsum instantia iudicij perempta fuerit. Hoc inrellecto Honorius III mandat, vt non obstante hac exceptione in negotio secundum formam commissionis procedatur.

SUMMARIVM.

1. *Cæsarea lege statutum, vt lis criminalis biennio, civilis autem triennio finiatur, numerando hoc tempus à litis contestatione. Excipiuntur tamen causa fiscales, vel qua ad publicas exactiones, vel tributa pertinent.*
2. *Perempto iudicio lapsu temporis, primò acta iudicij ordinaria, scil. citatio, oblatio libelli, &c. pereunt, & de nouo assumi debent. Secundo, sententia post lapsum temporis lata irrita est. Tertiò, tempus instantia consensu partium prorogari non potest. Quarto, peremptio instantia locum etiam habet in causis summarijs.*
3. *Si autem ob Iudicis negligentiam causa ultra definitum tempus extrahatur, Iudex puniendus est; actor verò dolo carens, contra lapsum temporis restituendus.*
4. *Iure canonico instantia iudicij per lapsum temporis non perimitur.*
5. *Clerico agente contra laicum in foro seculari, post lapsum temporis perit instantia iudicij.*

6. *Causæ in foro ecclesiastico à die motæ litis intra biennium terminari debent, aliàs Iudex superior adiri potest, si per Iudicem inferiorem perit, quò minus intra id tempus lis decisa fuerit.*

1. **P**ro intellectu sciendum, Cæsareâ lege statutum esse, vt lis seu instantia litis, si quidem criminalis esset, biennio finiatur, si verò civilis, triennio, idque tempus numeratur à litis contestatione, ita habetur in l. properandum 13. C. hoc tit. vbi tamen excipiuntur causæ fiscales, vel quæ ad publicas pertinent exactiones vel tributa, vti Gloss. in Authent. qui semel. ver. post triennium c. quomodo & quando, &c.
2. Ampliari debet hæc doctrina: primò, quòd perempto iudicio per lapsum temporis, etià acta iudicij ordinatoria, videlicet citatio, libelli oblatio, litis contestatio, satisfactio, &c. pereant, & de nouo assumi debeât, vti docent in l. 2. Digesta, iudicatu solui. Secundò, quòd sententia post lapsum temporis lata ipso iure irrita sit, cum desit causa efficiens, videlicet iudicandi potestas, quippe adempta per legem, nisi nouus processus inchoetur, ita Gl. recepta in cit. l. properandum. & Sebastianus Vantius, vbi de defectu iurisdictionis n. 115. Tertiò, quòd tempus instantiæ consensu partium prorogari non possit secundum Gloss. in cit. l. properandum, est enim definitum ob publicam vtilitatem, ne lites immortales sint, jus autem publicum priuatorum pactis tolli non potest. l. priuatorum, C. hoc tit. Quartò, quòd peremptio instantiæ locum etiam habeat in causis summarijs, quippe quæ citius expediri debent, item si iudex ex mero officio procedat per inquisitionem, vti hic resoluit Abbas n. 22. & 23.
3. Limitatur autem doctrina: Primò, si ob iudicij negligentiam causa vltra tempus statutum extrahatur, is puniendus est, actor verò si dolo caruit, contra lapsum temporis restituendus, l. sed et si 26. §. ait prætor, ff. ex quibus causis maiores, & docet Abbas n. 9. Vantius n. 116. Verumtamen Iudex culpandus non est, si actor non institit, teste Abbate hic n. 19. Sin autem propter multitudinẽ

causarum, vel aliud impedimentum legitimum causa expediri non potuit, non videtur currere tempus, vti docet idem Abbas n. 10. Secundò, si dolo aduersarij alteriusve personæ tempus extractum fuit, dabitur actio de dolo, vt recuperet actor, quanti suæ interest. l. arbitrio 18. §. dolo, ff. de dolo. Tertiò, tametsi Iudex peremptâ instantiâ iudicij nequeat iudicare de negotio principali, potest tamen de accessorijs, v.g. an culpa rei tempus extractum sit, vt si ita est, eum ad expensas condemnare oporteat, sicut ex communi docet Felinus hic n. 2.

NOTA **NDVM** Vnicum. Instantia iudicij secundum jus canonicum per temporis lapsum non perimitur. Hæc est explicatio huius capituli formæ communis cum Gloss. in not. vn. Ratio dari debet, quia lex illa civilis modum ac finem præscribens iudicij suapte vi extendit se tantum ad tribunal civile, neque pro Ecclesiastico foro vnquam approbata fuit, cum neque id expediat, quandoquidem lites ita non minuuntur, sed magis perpetuantur, quando post peremptam iudicij instantiam processus de nouo institui deberet, ac si nihil actum fuisset.

QVÆRITVR 1. Quid dicendum si clericus contra laicum litem moueat in foro seculari? Resp. Hoc casu post lapsum temporis perire circumstantiam iudicij iuxta leges fori secularis. Verumtamen si Ecclesia litiget coram iudice seculari, non videtur instantia periri, quia gaudet priuilegijs filci, sicuti DD. notant in c. 1. & Abbas hic n. 12.

QVÆRITVR 2. Quanto tempore causæ in foro ecclesiastico expediri debent? Resp. Seruandam esse constitutionem Conc. Trident. vt causæ omnes in primâ instantiâ coram Ordinarijs locorum cognoscantur, & saltem intra biennium à die motæ litis terminentur, alioquin liberum sit partibus vel parti, Iudicem superiorem aliàs competentem adire, qui causam in eius statu, quo fuerat, assumat, & quamprimum terminari curet. Id verò intellige, dummodò steterit per Iudicem ordinarium, quo minus intra id tempus desinerit.

CAPITVLVM VI.

Significauerunt.

PARAPHRASIS.

Inter Abbatem & Conuentum S. Mariæ de Florentiâ, atque Communitatem alicuius castri controuersa erat super possessione, aut quasi possessione iuris eligendi Rectorem dictæ communitatis. In hac causa potestas Florentina pro Monasterio sententiam definitiuam protulit, sed cum Abbas cum Conuentu Rectorem Capellani constitueret, eum recipere recusarunt, mouentes controuersiam de proprietate iuris eligendi, & ad hanc ipsam litem coram se prolequendam potestas Florentina volebat cogere Abbatem & Conuentum. Cum hæc relata essent Honorio III. is causam delegauit Episcopo Bononiensi, & quibusdam alijs, mandans eis, ut cogant Communitatem ad recipiendum Rectorem à Monasterio ipsis præfectum, deinde partibus citatis, audiant & cognoscant controuersiam super iure proprietatis, aut quasi. Verum cum Communitas exceptionem dilatoriam proponeret, quod propter tempus feriarum vindemiarum respondere coram delegatis de iure non teneretur, Syndicus autem Monasterij replicaret, id malitiose obijci ad causam protrahendam, Papa his intellectis respondit, exceptione non obstante in negotio procedendum esse.

SUMMARIUM.

1. *Impeditus in exercitio iuris, quod possidet, censetur veluti spoliari possessione.*
2. *Si actor & reus diuersi fori sint, actus agens in possessorio coram iudice rei, non teneretur coram eodem iudice super proprietate respondere, sed debet conueniri coram suo iudice.*
3. *Si magistratus secularis immunitatem ecclesiasticam laedere præsumat, querela deferri potest ad Papam.*

4. *Aduersarius irrationabiliter recusans, ut in ferijs messium aut vindemiarum iudicium exerceatur, si cogat publica necessitas, aut periculum in mora sit, cogi potest ad respondendum.*

NOTANDVM I. Rerum incorporasium seu iurium non censetur esse proprie possessio, aut dominium, sed quasi, quanquam de his vocabulorum subtilitatibus non multum curandum, præsertim in foro canonico. Nihilominus ne pars litigans iuris & Curia styli imperitam se ostendat, consultum est, modum vsitatum loquendi retinere, sicuti & Papa hic fecit.

NOTANDVM II. Si quis impediatur in exercitio iuris, quod possidet, censetur veluti spoliari possessione, quare Monasterium, cum non admitteretur ad eligendum Rectorem, sicuti antea eligere solebat, iudicio possessorio egit contra Capellanos coram iudice eorum, & obtinuit. Vide hic Innocent. & quæ dixi in c. querelam, 24. de elect.

NOTANDVM III. Qui in possessione eligendi est, cum boni fide eligere potest, & electus recipi debet, non obitante, quod de iure proprietatis quæstio postea mouenda sit, argum. c. consultationibus, 19. de iure patronatus, & dixi in disp. de elect. q. 21.

NOTANDVM IV. Si actor & reus diuersi fori sint, non ideo, quia actor iudicio possessorio egit coram iudice rei, eo finito respondere cogitur super iure proprietatis apud eundem alienum iudicem, sed debet conueniri coram suo iudice. Hic est casus huius capituli, & tradit Gl. recepta hic ver. super proprietate. Nec obstat l. nulli, C. de iudicijs. vbi Bartolus n. 2. & alij docent, quod finito iudicio possessorio, si causa proprietatis agitata sit, ad eundem iudicem deferri debeat, quippe qui causam totam citius expediet, cum in eâ iam instructus sit, uti Abb. notat n. 14. Respondeo enim, omnino ita faciendum & curandum, si fieri possit, ut causæ possessionis & proprietatis sub eodem iudice terminentur, uti docui lib. 4. tr. 9. c. 2. n. 12. Interdum verò necessitas cogit causam diuidere, non enim propter commo-

ad illud accidentale, quia prior iudex melius instructus censetur, maius aliquod incommodum admitti debet, ut videl. aliquis ad forum alienum trahatur, præsertim clericus ad forum seculare contra ecclesiasticam immunitatem, & ideo hanc limitationem affert Alexander super Bartolo in cit. l. nullo. & ipse Bartolus in l. incommodati. §. duabus. ff. commodati.

NOTANDUM V. Si magistratus secularis immunitatem Ecclesiasticam lædere præsumat, trahendo personas Ecclesiasticas ad tribunal suum, querela deferri potest ad Papam, ut tanquam supremus Ecclesiasticorum defensor remedium adhibeat.

NOTANDUM VI. Si appareat, quod aduersarius non rationabili causa impeditus, sed solum ad litem extendendam consentire recuset, ut in ferijs messium aut vindemiarum iudicium exerceatur, tum si necessitas præsertim publica postulare videatur, aut periculum in mora sit, cogi potest ad respondendum. Ita Gl. hic ver. propter vindemiam. Intererat enim, ut Rector electus administraret, ne res communitalis negligenter administrare autem non poterat, si possessionem non cepisset, ut hic notat Abb. n. 6. non poterat autem communitas compelli, videl. per censuras, ad recipiendum Rectorem, nisi prius citata & audita fuisset coram delegatis, cum alia cause cognitione hic opus non fuerit, quandoquidem iam pro possessione Monasterij sententia lata erat à potestate Florentina, quamobrem eius executio tantum facienda erat, priusquam de iuris proprietate disceptaretur, ut Imola hic notauit.

CAPITVLVM I. eod.

Tit. in 6.

Iuris.

PARAPHRASIS.

Certum esse debet, quod delegatus Papæ non possit cogere partes, ut personaliter in iudicio compareant, nisi in rescripto de-

legationis id expressum sit, vel nisi causa sit criminalis, vel ut iuramentum dicendæ veritatis præstetur vel de calumnia, vel denique alia iuris necessitas id requirat.

SUMMARIUM.

1. *Papa aut Rex præcipere potest, ut partes, si iurisdictioni suæ subsint, personaliter compareant.*
2. *In causis civilibus partes ordinariè litigare possunt per procuratorem.*
3. *In causis criminalibus reus personaliter ad iudicium venire debet, si in is corporis pœna afflictiua imponenda est.*
4. *In is autem, in quibus pœna relegationis, vel alia minor imponenda est, Procurator interuenire potest, licet ob rationabilem causam compelli possit reus, ut in propria persona se sistat iudicio.*
5. *Accusator plerumque procuratorem in causa criminali constituere potest.*

Hoc loco quæstio tractari debet, an partes cogi possint, ut personaliter iudicio se sistant, an verò satis sit, ut procuratorem mittant. Respondeo & Dico I. Princeps, Papa, Imperator, Rex præcipere potest, ut partes, si iurisdictioni suæ subsint, personaliter veniant. Ita sumitur ex hoc c. & notat Gl. ver. speciale, nam subditus comparere tenetur, si Superior eius causam habeat extrajudicialiter eum vocandi. Tametsi verò leges facultatem tribuant litigantibus mittendi procuratorem loco suo; Princeps tamen hac lege non adstringitur.

Dico II. In causis civilibus partes ordinariè litigare possunt per procuratorem, nec compelli debent, ut personaliter veniant. Ita habetur in l. 1. C. de procurat. vbi Gl. & Francus hic monet n. 3. quòd in omni citatione, si non expressum est, ut citatus personaliter compareat, intelligenda sit subalternatio, ut veniat per se, vel per Procuratorem.

Dixi, ordinariè: sunt enim casus, qui excipiuntur, primò & præcipuè, si iuris necessitas exigat, quia Iudex ex causa rationabili citationi

citacioni etiam inserta præcipit, vt actor vel reus personaliter veniat, quia statum & veritatem rei magis perspectam habet, vel alius magis idoneus est, iuxta cit. l. vlt. iun. Gl. ver. iuramento. Denique si specialiter commendanda sit qualitas personæ, v. g. eius doctrina, ætatis maturitas, mentis discretio, argum. l. 2. C. de his, qui veniam ætatis. Secundo, vt iuramentum de veritate, vel de calumnia præstetur. Veruntamen si procurator speciale mandatum habeat de iurando etiam in personam domini, admittendus est. c. 2. & 3. de iuramento calumniæ, & dixi lib. 4. Th. mor. tit. 3. c. 5. n. 1.

³ Dico III. In causis criminalibus, quibus corporis pœna afflictiva imponenda est, reus personaliter ad iudicium venire debet. Ita sumitur ex l. 3. ff. an per alium causæ. c. tuæ, §. de procuratoribus. Ratio est, quam adfert Dominicus, hic col. 5. Clarus q. 32. n. 3. quia si contra reum absentem sententia condemnatoria ferretur, ea frequenter illusoria fieret, & executioni mandari non posset, cum reus fugâ sibi consulere. Et bene Menoch. lib. 1. qq. arbitrar. casu 80. n. 77. monet, idem dicendum esse, si secundum statuta loci in pœnam criminis decreta sit publica infamatio personæ, v. g. vt in teatro populo proponatur, vel fune circa collum ligatus reus è ciuitate educatur. Sed limitari assertio debet, nisi reus absens personaliter accedere non possit, vt quia est infirmus, senex ac valetudinarius, & adeo debilis, vt neque equis vehi possit, & qui capitales inimicitias in loco iudicij timet, & qui alibi ob debita incarceratus est, tali casu admitti debet Procurator, seu mandatarius, seu potius defensor, saltem ad causam absentis allegandam & probandam. Ita Gl. & DD. in l. 3. C. de accusat. Gl. c. 4. ver. præsentia, de Procuratoribus.

Deinde Procurator in tali causa criminali admitti potest, vt exceptiones opponat contra iudicem, aduersarium, aut testes, vt accusatoris libellum de ineptitudine arguat, dilaciones petat &c. Sicuti notauit Gl. margin. in cit. l. 3. Gl. in cit. c. 4. Denique si Vniuersitas ob delictum ad iudicium vocetur,

procuratorem mittere potest, quandoquidem tota per se comparere nequit, vt notauit Ancharanus hic not. 4. si tamen aliqui è Communitate, tanquam specialiter criminosi, personaliter citentur, parere debent.

⁴ Dico IV. In causis criminalibus, quibus pœna relegationis, vel alia minor imponenda est, procurator interuenire potest. Ita sumitur ex l. 1. ff. an per alium &c. & docet Ancharan. hic col. 1. Dominie. col. 12. vbi ait esse communem, & exinde infert n. 16. quod in causis, in quibus agitur ad pœnam priuationis ab ordine, beneficio, aut dignitate, reus per procuratorem se defendere possit.

Sed nunquid in tali casu Iudex cogere potest reum, vt personaliter veniat? Dissentiunt DD. apud Ancharanum hic not. 4. arbitror respondendum ex ijs, quæ docent in l. vlt. iudicem allegatâ causâ rationabili imperare posse reo, vt personaliter veniat, videl. si procurator consideratâ qualitate causæ nõ ita instrui bene possit, vt ad omnes interrogaciones respondeat, item si iudicia contra reum vehementia adsint, quandoquidem accedente præsentia rei, & inspecto vultu eius, consideratisque responsis, veritas facilius deprehendetur.

⁵ Dico V. Accusator in causa eriminali plerumque procuratorem loco sui constituere potest. Ita in praxi obseruari testatur Clarus n. 23. Ratio est, quod hodie nulla sit necessitas, vt accusator præsens sit, cum ad pœnam talionis se inscribere, atque obligare non soleat. Dixi autem *plerumque*, quia negandum non est, ob causam rationabilem, vt veritas magis innotescat, compelli posse accusatorem, vt personaliter adsit.

CAPITVLVM II.

Mulieres.

PARAPHRASIS.

Non debent mulieres ob causam ferendi testimonij, aut aliam quamlibet, quæ in iure expressa

expressa non est, ad iudicium trahi inuita, sed si earum testimonium necessarium sit, iudex tabellionem vel alium mittat ad habitationem earum expensis partis producentis, aut si talis causa sit, ut testimonium receptio alteri committi non debeat, tum ipsemet iudex ad eas accedet, dummodo status & conditio personae id permittat. Veruntamen si iudex fingat necessitatem, ut ipsemet mulierem malo fine conuenire possit, excommunicationem incurret. Porro mulieres religiosae, praesertim quae sub clausura viuunt, extra claustrum personaliter vocari non debent ad iudicium ex quacunque causa, imò nec volentes admittendae sunt. Quòd si verò aliquid iudicialiter attentatum fuerit contra praesentem constitutionem, ipso iure irritum censi debet.

SUMMARIUM.

1. *Mulieres ad iudicium ecclesiasticum causam testimonij ferendi compelli non debent; possunt tamen personaliter illuc venire, si velint, exceptis mulieribus religiosis.*
2. *Neque etiam ordinariè cogi possunt, ut accusatae in iudicio personaliter compareant.*
3. *Mulier aduocationis officio fungi non potest.*
4. *Examen testimonij committi potest in iudicio ecclesiastico tabellioni, vel in eius defectum alijs viris honestis.*

NOTANDVM I. Mulieres ad iudicium Ecclesiasticum causam testimonij ferendi compelli non debent, sed si opus sit, alius ad eas accedere debet, ut iuramentum excipiat. Ceterum hoc ipsis priuilegij loco concessum est, quo proinde uti non coguntur, sed si velint, personaliter ad iudicium venire possunt, exceptis mulieribus religiosis, sicut in textu dicitur.

2 NOTANDVM II. Neque ordinariè cogi possunt mulieres, ut accusatae in iudicio, personaliter compareant. Excipitur, si causae in iudicium deductae qualitas; adeoque

iuris necessitas personalem praesentiam postulet, v. g. si de graui crimine accusentur; deinde intelligi debet, si mulieres honestae sint, sicuti iisdem priuilegium datum, ut ob delicta ciuilia in carcerem detrudi non debeant. Auth. hodie, C. de custodia reorum, talia autem priuilegia ad mulieres inhonestas extendenda non esse docet Francus.

QUÆRES. Vtrum mulier possit pro altero postulare in iudicio, seu aduocatricis munere fungi. Resp. Id ei non esse permissum iuxta l. 1. §. sexum, ff. de postulando. Excipiunt verò hic Ioann. Andr. & Ancharanus, quòd mulier tutrix in causa filij per seipsum in iudicio stare possit, quia cum lex ei administrationem honorum deferat, videtur etiam concedere, ut pro eorum defensione in iudicio stare possit, argum. c. ex parte, 67, de appellat.

NOTANDVM III. Examinatio testimonij in tribunali Ecclesiastico committi potest tabellioni, vel in eius defectum alijs viris honestis. Ita sumitur ex hoc c. & c. quoniam 11. de probation. & tradit Francus n. 2,

CAPITVLVM III.

Si annum.

SUMMARIUM.

1. *Maiores xiv. annis per se & procuratorem potest agere in causis spiritualibus, atque his annexis.*
2. *Minor xiv. annis per se non agit, sed per curatorem datum ei ad litem à iudice ecclesiastico.*
3. *Iudex vniuersim potest persone, quae in iudicio legitime stare non potest, litem curatorem dare.*
4. *Filius familias clericus manet in potestate patris quoad iura temporalia aduentitia, ante clericatum acquisita.*
5. *Non potest is regulariter in causis ciuilibus stare in iudicio sine assensu patris, licet maior natu sit; potest tamen in causis spiritualibus, & his connexis, si impubes sit. Si impubes, dandus est ei curator ad litem à iudice ecclesiastico.*

Qui

QVI XIV. ætatis annum compleuit, in cau-
sis beneficialibus, aliisque spiritualibus,
atque his connexis per se, vel per procura-
torem, arbitrato suo constitutum, contende-
re in iudicio potest.

NOTANDVM Vn. Licet masculus pu-
bes ordinariè personam standi in iudicio non
habeat, nisi ei curator datus sit, seu genera-
lis seu specialis ad litem l. in vniuersis, II. C.
qui dare tutores; Excipi tamen debet, quòd
minor (de hoc enim loquimur) pubes, seu
qui XIV. a. ñum superauit, in causis spirituali-
bus atq; his connexis per se agere, atq; re-
spondere in iudicio possit, & consequenter
procuratorem constituere suo arbitrato; et-
enim hæc est regula recepta apud Ancharan.
hic not. 3. Qui per se in iudicio agere pot-
est, is etiam procuratorem constituere. Ce-
terum si talis masculus minor XXV. annis in
iudicio læsus est, petere potest restitutionem
in integrum secundum Gl. communiter re-
ceptam in l. vn. C. si de momentanea &c. v-
bi ait, quòd minor in ijs, quæ gerit vt maior,
læsus restituatur, cum alioquin priuilegium
ei concessum in eiusdem damnum redun-
daret

QVÆRITVR I. Quæ sint illa depen-
dentia seu connexa causæ spirituali, v. g. be-
nificiali. Resp. Si clericus minor natus, sed
pubes alicuius ecclesiæ Canonicus aut Præ-
positus sit, per se vel per alium agere ac re-
spondere in iudicio potest, non tantum de
ipso beneficio, sed etiam de redditibus eius,
& annexo iure patronatûs, ac similibus.

QVÆRITVR II. An hæc responsio etiam
ad laicos minores pertineat, si vel ius patro-
natûs ipsis competat, vel ius decimarum
cleralium, aut ius electionis ex Ecclesiæ
concessione, vt in tali casu, si annos pubertatis
attigerunt, in iudicio stare possint? Res-
ponsio est affirmatiua cum Rota Romana
antiqua, de iudic. decis. 2. aliàs 46. quia tex-
tus generaliter loquitur nihil distinguens,
ergo nec nos distinguere debemus. Accedit,
quòd ob hanc causam de muliere natu minore
iudicatur in c. ex parte, 14. de restitut. spo-
liatorum, quòd in causa matrimonij, quippe
spirituali, procuratorem constituere possit.

s. Si verò.

PARAPHRASIS.

**Minor XIV. annis super causis spirituali-
bus in iudicio per se agere aut responde-
re non potest, sed Episcopus vel Officia-
lis eius curatorem ipsi ad litem dare debet,
vel ipsemet impubes, modò maior infante
sit, cum auctoritate Episcopi vel Officialis
procuratorem deputare potest. Et quod
dico de Episcopo, idem sentiendum de
delegato Papæ, quoad eas causas spiritua-
les impuberum, quæ ipsi delegatæ sunt.**

NOTANDVM I. Licet impubes bene-
ficio obtinere possit Ecclesiasticum
sine dispensatione papali, siue communi iu-
re, si XIII. annum superarit, & beneficium
simplex sit, tamen non potest circa illud in
iudicio contendere sine curatore ad litem.

NOTANDVM II. Si impubes litiget in
causa beneficiali, aut aliâ ecclesiasticâ, tutor
eius immiscere se non potest, sed curator ei
ad litem ab Ecclesiastico iudice dari debet.
Ita Gl. hic, ver. eiusdem, ibid. Ioann. Andr.
n. 2. Francus n. 6. vbi monent, quòd iudex
secularis non possit dare curatorem impube-
ri ad litem causæ Ecclesiasticæ, & quòd tu-
tor seu curator, seu legitimus, seu testamen-
tarius, seu datiuus, causis ecclesiasticis pu-
pillorum, tametsi clericus sit, immiscere se non
debeat: quam esse causam ait Petr. Ancha-
ranus, cur in iure canonico, tit. de tutela &
cura, non reperiantur, quia tutorum & cura-
torum generalium potestas ad negotia Ec-
clesiastica, administrationemque eorum non
extenditur.

Colliges. Si causa vertatur circa suscepti-
onem Religionis aut Ordinis clericalis, tu-
tor se interponere non debet, sed ipsemet mi-
nor natus, si pubes est, causam suam agere
potest: sin autem impubes, dandus est ei ad
hanc causam à Iudice Ecclesiastico curator.
Ita Francus hic, n. 5. Dominic. super Gl.
ver. maior infante.

His adde, quod probabiliter docet Fran-
cus n. 3. etiam delegatum ab inferiori ordi-
nario

f

nario

nario v. g. Episcopo posse curatorem dare ad litem. argum. l. ult. §. Sed et si. C. de administratione tutorum. Vbi generaliter permittitur iudici, vt personæ, quæ in iudicio legitimè stare nõ potest, litem curatorem det.

§. In huiusmodi.

PARAPHRASIS.

Tametsi filiusfamilias in alijs causis absque patris assensu in iudicio stare nequeat, potest tamen in causis Ecclesiasticis, & dependentibus seu connexis, cum pater in ijs immiscere se non debet.

4 **NOTANDVM I.** Filiusfamilias tametsi clericus factus sit, aliquatenus tamen manet in potestate patris, videl. quoad iura temporalia, ita vt bona eius aduentitia, quæ ante clericatum ipsi acquisita sunt, pater administret, vt vsum fructum inde capiat, non autem, quæ post clericatum acquirit. *Qua de re dixi lib. 3. Th. mor. tr. 4. c. 8. n. 2.*

5 **NOTANDVM II.** Filiusfamilias, tametsi sit maior natu, in iudicio regulariter stare non potest sine assensu patris. l. ult. §. Necessitate. C. de bonis, quæ liberis. Intellege, quòd suo nomine seu in causa propria agere, aut respondere non possit absque consensu

patris, sed potest nomine alieno, seu vt procurator, si maior natu est. c. qui generaliter, 6. de Procurator. in 6.

Dixi autem *regulariter*, sunt enim casus aliqui, quibus filiusfamilias sine consensu patris agere potest, videlicet de bonis castrensibus, vel quasi castrensibus, item si pater absens sit, & procuratorem non reliquit, aut si demens, vel qui rebus præesse non potest. Denique secundum quosdam in causis bonorum aduentitiorum, quorum administratio patri non competit, & in omnibus causis summarijs & extraordinarijs, vt latius tradit Durandus in speculo lib. 1. part. 2. tit. de actore. §. 1. n. 22. Et hæc quoad causas politicas. In spiritualibus vero filiusfamilias, si pubes sit, liberè in iudicio agit, non requisito patre, cum patria eius potestas ad iura spiritualia & his connexa se non extendat; si autem filiusfamilias impubes sit, tum curator ad litem ei dabitur à Iudice Ecclesiastico, quemadmodum etiam in causa civili agenti, v. g. circa peculium castrense, si ætatem legitimam, videl. xxv. non habet, procurator ad litem à Iudice civili dandus est, intellige, si ordo iudiciarius cum litem contestatione seruandus sit. *Qua de re Durandus l. c. n. 3.*

TITVLVS II. DE FORO COMPETENTE.

CAPITVLVM I.

Si clericus.

PARAPHRASIS.

Si clericus contentionem habeat aduersus clericum, in prima instantia deferatur ad proprium Episcopum; non prohibentur tamen partes cum Episcopi sui consensu etiam alium Ecclesiasticum iudicem sibi deligere.

NOTANDVM

I ad Iudicem partès veniant; ante omnia attendendum, an is iurisdictione præditus sit, seu num Iudex sit competens, & ius dicat in loco competente seu iurisdictioni suæ subiecto. Et hoc dicitur forum competens, nam licet forum primæuà institutione significet locum publicum, ad quem res venales feruntur, postea tamen translatum est ad significandum locum, in quo lites publicæ exercentur, iuxta c. forus 10. de verborum significatione.